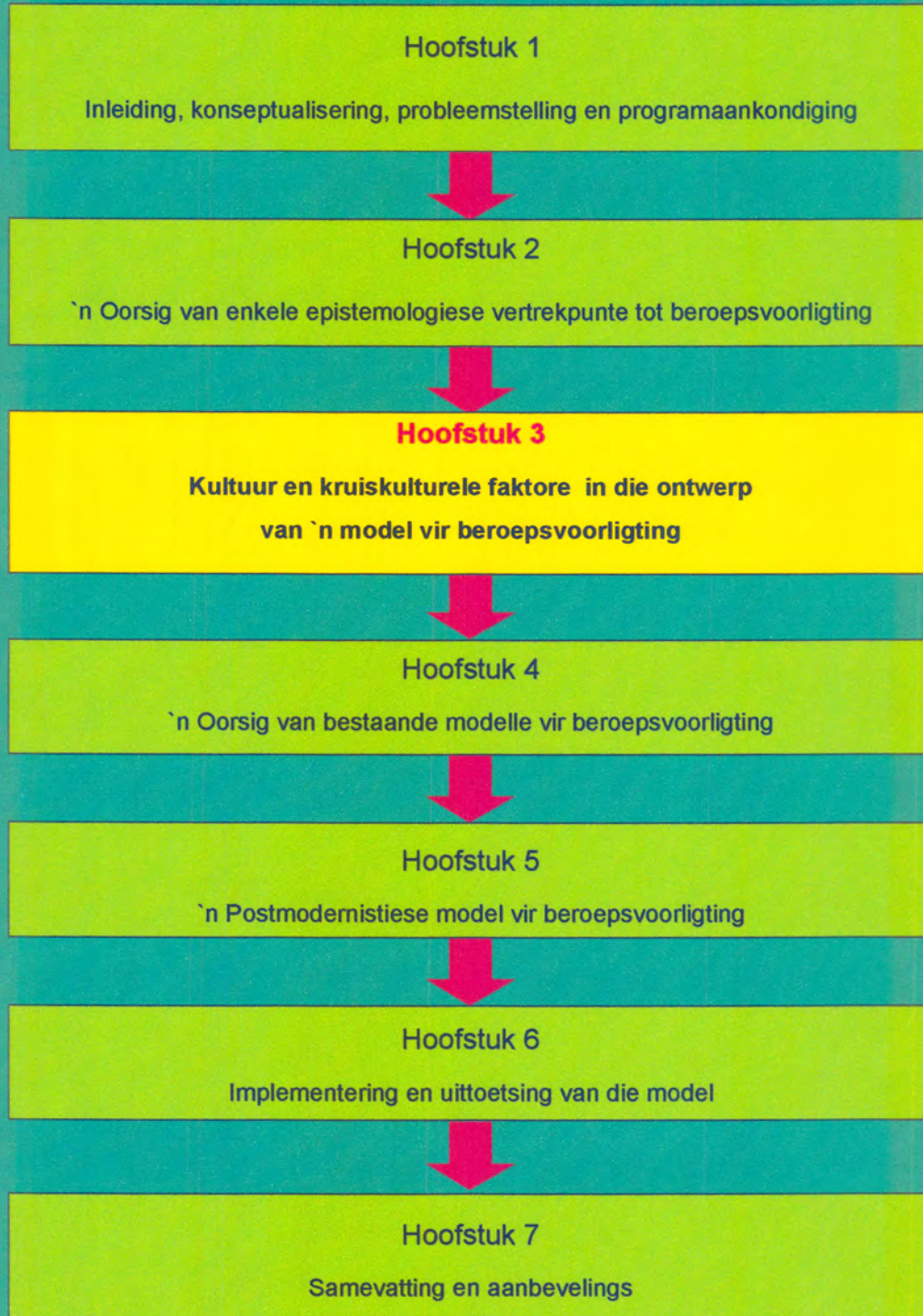

DIE ONTWERP VAN 'N POSTMODERNISTIESE MODEL VIR BEROEPSVOORLIGTING

HOOFSTUK DRIE

KULTUUR EN KRUISSKULTURELE FAKTORE IN DIE ONTWERP VAN 'N POSTMODERNISTIESE MODEL VIR BEROEPSVOORLIGTING

1 INLEIDING

Fouad (1995:186) stel onomwonde dat beroepsvoorligting binne 'n kulturele konteks moet plaasvind. Vanweë onlangse sosiale en politieke veranderinge in Suid-Afrika het 'n nuwe multikulturele bewusthied ontstaan wat noodsaak dat beroepsvoorligting oor kultuurgrense moet strek. Dit beteken dat beroepsvoorligters wat hulself in hierdie konteks bevind, toenemend in staat moet wees om kliënte uit ander kulture van voorligting en berading te bedien.

Betz en Fitzgerald (1995:263), beweer dat 'n kulturele konteks essensieël is vir effektiewe beroepsintervensie. Die rede lê daarin dat belangrike veranderlikes wat verband hou met etnisiteit, sodoende verken word.

Binne die Suid-Afrikaanse konteks is daar enersyds sprake van Westers-georiënteerde kultuurgroepe wat veral in die geïndustrialiseerde samelewing manifesteer. Andersyds bestaan 'n groot deel van die bevolking uit tradisionele kulture. Sodanige uiteenlopende kultuuropvattings binne een samelewing het dikwels tot gevolg dat individue noodgedwonge tot 'n oorgangskultuur moet toetree ten einde te voldoen aan die eise wat ekonomiese vooruitgang in 'n Westerse samelewing impliseer (Hartman 1988:42).

Vanuit die literatuur blyk dit egter dat daar wêreldwyd sterk teenkanting bestaan teen konformeringsneigings waardeur die dominante kultuur van 'n bevolking belangriker geag word as die ander subkulture (Conradie 1995:17-18). Dit blyk verder duidelik dat voorligting inklusief moet wees en dat daar nie slegs aan die behoeftes van een kultuurgroep voorkeur gegee kan word nie.

Gobodo (1990:94) spreek die volgende uit aangaande die Suid-Afrikaanse konteks:

Undoubtedly models will vary, depending on whether the patient comes from a rural area, where culture is defined by traditions which are presumably relatively intact, or from an urban area, where cultural assimilation patterns are more complex. The challenge for the therapist is to be able to make the distinction between these two groups, and also be able to discern individual dimensions within these variations.

Die miskenning van 'n kliënt se kulturele andersheid kan veroorsaak dat voorligting vanweë kulturele misverstande kan skeefloop. In aansluiting hierby sê Carlson, Sperry en Lewis (1997:125) die volgende: *Because the diversity of the families we serve is steadily increasing, culture is clearly among the most important of these variables.*

Daar bestaan derhalwe 'n behoefte in die Suid-Afrikaanse gemeenskap aan voorligters wat kultuurvaardig is. Beroepsvoorligters behoort oor kulturele bewustheid, kennis en vaardigheid te beskik wat vereis word ten einde suksesvol te kan wees met voorligting aan kliënte uit diverse kulturele agtergronde. Volgens Lee en Richardson (1991:5) maak kultuurvaardige voorligters gebruik van *strategies and techniques that are consistent with the life experiences and cultural values of clients.*

Die behoefte om kultuurvaardig te word, noodsaak voorligters enersyds om ondersoek in te stel na hul eie kulturele erfenis, waardes en vooroordele, maar ook om andersyds die kulturele waardes en ervaringe van hul kliënte in oënskou te neem. *The acquisition of such cultural knowledge has been found to be important in developing empathy toward culturally diverse clients* (Lee & Richardson 1991:6).

Vervolgens word die konsep "kultuur" verken.

2 Omskrywing van enkele begrippe

Begrippe soos "kultuur", "kruiskultureel", "kruiskulturele sielkunde" en "multikulturaliteit" is reeds in hoofstuk een gedefinieer maar sal vervolgens saam met enkele ander begrippe beskryf word.

2.1 Kultuur

McDermot (in Herr 1989:140) beweer

Somewhere in between the general makeup of each individual lie certain qualities that have been acquired and assimilated. They represent culture – the values, beliefs, and ideologies held by members of the various ethnic groups as fundamental and necessary for effective social function.

Shuttleworth-Jordan (1994:96) verduidelik dat kultuur voorskryf wat relevant en nie-relevant is en dat dit modelle voorsien waarvolgens gedrag, denke en gevoel gerig kan word.

Volgens Matsumoto (1994:4) is kultuur 'n sosiopsigologiese konstruk wat bestaan deurdat mense psigologiese verskynsels soos waardes, gesindhede, gelowe en gedrag met mekaar deel. Matsumoto (1994:4) stel dit soos volg:

Culture is as much an individual, psychological construct as it is a macro, social construct. That is, to some extent, culture exists in each and every one of us individually as much as it exists as a global, social construct. Individual differences in culture can be observed among people in the degree to which they adopt and engage in the attitudes, values, beliefs, and behaviors that, by consensus, constitute their culture. If you act in accordance with certain shared values or behaviors then that culture resides in you; if you do not share those values or behaviors, then you do not share that culture.

Ofskoon alle mense die produk van kultuur is, sal individue binne 'n bepaalde konteks nie noodwendig al die eienskappe wat aan 'n kultuurgroep toegeskryf word, weerspieël nie. Daar bestaan individuele verskille binne bepaalde kultuurgroepe omdat aspekte

soos biologies-gebaseerde temperament, graad van sosialisering, leefstyl, geslag, ensovoorts 'n uitwerking het op die manier waarin kultuur manifesteer.

2.1.1 Basiese aannames oor kultuurverskille

Volgens Ponterotto, Casas, Suzuki en Alexander (1995:325) kan daar vyf basiese fundamentele aannames oor die aard van kultuurverskille gemaak word:

- Die universele aanname
Hierdie aanname behels dat alle mense basies dieselfde is. Verskille tussen individue binne 'n kultuurgroep is groter as die verskille wat tussen kultuurgroepe bestaan. Hierdie aanname stem sterk ooreen met die humanistiese siening dat alle mense in harmonie moet saamleef terwyl groepsverskille min of geen relevansie het nie.
- Die alomteenwoordige aanname
Volgens hierdie aanname kan enige verskille tussen mense as kulturele verskille beskou word. Mense deel 'n kultuur op grond van hul verwysingsraamwerk sowel as die verwysingsgroep waarbinne hulle hulself bevind, ongeag die kultuur van hul oorsprong. Mense kan dus aan 'n verskeidenheid van kulture behoort, wat vanweë hul gesitueerdheid bepaal word.
- Die tradisionele of antropologiese aanname
Kultuur word bepaal deur die individu se land van herkoms. Dit word dus bepaal deur geboorte, opvoeding, omgewing en word gedefinieer deur algemene ervarings van sosialisering en omgewing. Ras as sosiale konstruksie word ontken en kultuur word beskou as 'n aanpasbare verskynsel.
- Die rasgebaseerde aanname²⁴
Mense word op grond van hul velkleur, taal en fisiese voorkoms in 'n bepaalde rasgroep en gevolglik ook 'n kultuurgroep geplaas. Volgens hierdie aanname is ras die determinant van kultuur. Die ervaring om aan 'n bepaalde rasgroep te behoort oortref alle ander ervarings. Kultuur is 'n funksie van die waardes van 'n bepaalde rasgroep en ook van die waardes, reaksies en instellings van die groter samelewing.

²⁴ Die standpunte van hierdie aanname word nie gedeel deur die skrywer van hierdie proefskrif nie.

- **Pan-nasionale aanname**

Hierdie aanname beskou ras in die globale konteks as bepalend van kultuur en dat lidmaatskap van 'n rasgroep kultuur bepaal ongeag wisselvallighede in geososiale omgewing. Lidmaatskap van 'n rasgroep bepaal die individu se posisie in die verspreiding van mag.

2.1.2 Kultuur-essensies

Die volgende aspekte van kultuur word deur Conradie (1995:16-17) geïdentifiseer:

- Kultuur is 'n altyd teenwoordige element van die menslike bestaan.
- Elke kultuur definieer die werklikheid vir die individu wat hulself daarbinne bevind.
- Kultuur verskaf identiteit aan die mens.
- Kultuur is nie aangebore nie, maar word van een generasie na die volgende oorgedra deur onder andere waarneming.
- Kultuur is subjektief en dinamies.
- Daar is kontinuïteit in kultuur.
- Kulture is al beskryf as emies of eties.
- Elke individu is 'n draer van kultuur.

2.1.3 Die universele benadering tot kulture

Die universele benadering tot kultuur veronderstel dat psigologiese prosesse soos byvoorbeeld pyn en plesier universeel is aan alle kulture maar dat die wyse waarop hierdie prosesse in 'n bepaalde kultuur manifesteer, verskil. Pedersen (1995:36) sê die volgende:

The application of psychological theories, measures, and ethical guidelines therefore requires understanding both the underlying, fundamental, and profound similarities and the essential and idiosyncratic differences.

Die volgende kulturele universaliteite word deur Conradie (1995:16-17) geïdentifiseer:

- Alle kulture het taal.

- Alle mense erken dat hulle eg menslik is.
- Alle kulture gee betekenis aan patroonvorming in die natuur (byvoorbeeld periodisiteit, reëlmatigheid en variasie).
- Alle kulture organiseer tyd en ruimte.
- Alle kulture moes op een of ander wyse die onvoorsiene of toevallige hanteer.
- Die gesin bestaan in alle kulture.
- In alle kulture is die gesin nie die enigste model vir interpersoonlike kommunikasie nie.

Kulturele konteks moet só aangewend word dat dit nie individue homogeniseer nie. Beroepsvoorligters moet bewus wees van individuele verskille maar ook terselfdetyd die invloed van kultuur ingedagte hou. Wehrly (1995:5) omskryf dit só: *Culture as it is manifested in the lives of people will show many differences, with no individual exemplifying all the group's modal practices.*

2.1.4 Kollektivistiese- versus individualistiese kulture

Kollektivistiese kulture gee aandag aan wie 'n persoon is, terwyl individualistiese kulture meer aandag gee aan wat 'n persoon doen. Triandis (1985:25) beweer dat die meeste Westerse kulture as individualisties beskryf kan word en dat persone met 'n kollektivistiese kultuuroopvatting (wat aan Westerse kulture blootgestel word en wat aan verstedeliking onderwerp word) sommige gedragpatrone van die Westerse kultuur sal aanneem.

2.1.5 Kultuur as etiese of emiese perspektief

Beroepsvoorligters wat met diverse kulture werk moet daarvan kennis dra dat kultuur vanuit 'n emiese sowel as 'n etiese perspektief beskou kan word. Die emiese perspektief is wanneer kulturele gedrag binne die kultuur bestudeer word, terwyl die etiese perspektief gedrag van buite die kultuur bestudeer. Volgens Maree (1997:162)

verwys emies na kultuurspesifieke aangeleenthede, terwyl eties na kruiskulturele aangeleenthede verwys. Wehrly (1995:19) verduidelik in hierdie verband:

In cross-cultural counseling, the counselor's view is from an etic perspective. Counselors working with someone from a different cultural background need to learn, as much as possible, the client's emic perspective of her or his culture.

Die volgende tabel wat saamgestel is deur Conradie (1995:9) dui die eienskappe van die twee benaderings aan:

Tabel 3.1 Eienskappe van die etiese- en emiese benaderings soos aangepas uit Conradie (1995:9)

ETIES	EMIES
Bestudeer gedrag van buite die sisteem.	Bestudeer gedrag van binne die sisteem
Ondersoek en vergelyk 'n aantal kulture.	Ondersoek slegs een kultuur.
Kriteria is absoluut en universeel.	Kriteria is relatief tot interne eienskappe.

2.1.6 Die verband tussen kultuur en wêreldbeskouings

Verskillende kulturele tradisies gee aan hul lede bepaalde wêreldbeskouings. Volgens Herr (1989:139) is kultuurverskille in werklikheid

differences in the human experience, differences in general conceptions of the human's place in the universe and of factors that cause human beings to act and interact in the way they do.

Kulturele diversiteit skep verskille in waardes wat weer 'n verskil in wêreldbeskouings tot gevolg het. Daar bestaan dus 'n hoë mate van korrelasie tussen wêreldbeskouings en persone se kulturele opvoeding en lewenservarings.

Atkinson, Morten en Sue (Hickson, Christie & Shmukler 1990:171) het die volgende interafhanklike komponente van 'n wêreldbeskouing geïdentifiseer, naamlik: ras, etnisiteit, ouderdom, lewensfase, geslag, lewenstyl, klas, graad van akkulturasie, opvoeding, huwelikstatus, rangposisie in die gesin en geografiese ligging.

Die voorligtingsproses word beïnvloed deur die wêreldbeskouings van beide die voorligter en die kliënt. Om hierdie rede is dit noodsaaklik dat voorligters bewus moet wees van die verskil in wêreldbeskouing wat daar tussen hulself en hul kliënte bestaan.

2.2 Ras/Etnisiteit

Wehrly (1995:5) stel: *Each of us is born with a racial heritage, and each of us is socialized into an ethnic heritage. This socialization has a subtle but very pervasive influence on our lives.*

Hierdie sosialisering in 'n bepaalde etniese- en rasgroep vind plaas hetsy individue deur hul biologiese ouers of deur iemand anders grootgemaak word. Indien 'n individu se ouers verskillende etniese en rasse-eienskappe het, sal daardie individu aan verskillende rasse-eienskappe blootgestel word en behoort. Dit is binne hierdie etniese kultuur van sosialisering dat etniese groepwaardes, gelowe, en gedraginge oorgedra word.

'n Etniese groep/kultuur is 'n groep wat op grond van hul nasionaliteit of onderskeidende kulturele patrone onderskei word. Daar bestaan onsekerheid oor die gebruik van die term "ras", maar dit blyk tog dat hierdie term gebruik word om na fisieke of biologiese verskille tussen mense te verwys (Schaefer 1990:9).

Webster (in Lee & Richardson 1991:12), definieer rasgroep as *a family, tribe, people or nation belonging to the same stock* en na etniese groep as *large groups of people classed according to common racial, national, tribal, linguistic, cultural origin or background*.

Ras en etnisiteit vorm volgens Wehrly (1995:6), die kernelemente van diversiteit en kan soos volg grafies voorgestel word:

Figuur 3.1 Etnisiteit en ras - die kern van diversiteit (soos voorgestel deur Wehrly 1995:6).

Volgens D'Ardenne en Mahtani (1996:5) verwys die term "ras" in alledaagse taal na velkleur en word dit gereeld as vernederend of diskriminerend vertolk. Dit is veral die

gebruik van die term "ras" om bepaalde fisiese karaktertrekke te beskryf wat die suggestie inhou van diskriminasie. In aansluiting hierby stel Pinderhughes (in Wehrly 1995:5) die volgende:

Over time, race has acquired a social meaning in which these biological differences, via the mechanism of stereotyping, have become markers for status assignment within the social system.

Alhoewel die term "ras" hoofsaaklik as biologiese term en "etnisiteit" as sosiologiese term gebruik word, word hierdie terme gereeld as sinonieme gebruik om te verwys na groepe mense wat soortgelyke fisiologiese trekke en persoonlikheids-/karaktertrekke openbaar (Lee & Richardson 1991:12). **Vir doeleindes van hierdie studie word die terme ras en etnisiteit as sinonieme aangewend sonder enige diskriminerende waarde en alleenlik ten einde verskille in kulture te beklemtoon en kultuurbewustheid te bevorder.**

2.3 Enkulturasie en akkulturasie

Maree (1997:162) beweer dat enkulturasie verwys na die verskynsel waar individue se gedrag beïnvloed word deur die kultuur waarin daardie individue hulself bevind terwyl Ponterotto *et al* (1995:375) daarna verwys as etniese sosialisering. Dit is die sosialiseringsproses waardeur ontwikkelende individue 'n verskeidenheid kulturele en psigologiese kwaliteite bekom wat noodsaaklik is vir hul funksionering as lid van 'n bepaalde groep. *In essence, a child's ethnic identity develops through enculturation – a process in which parents in particular play a very significant role* (Casas & Pytlik 1995:158).

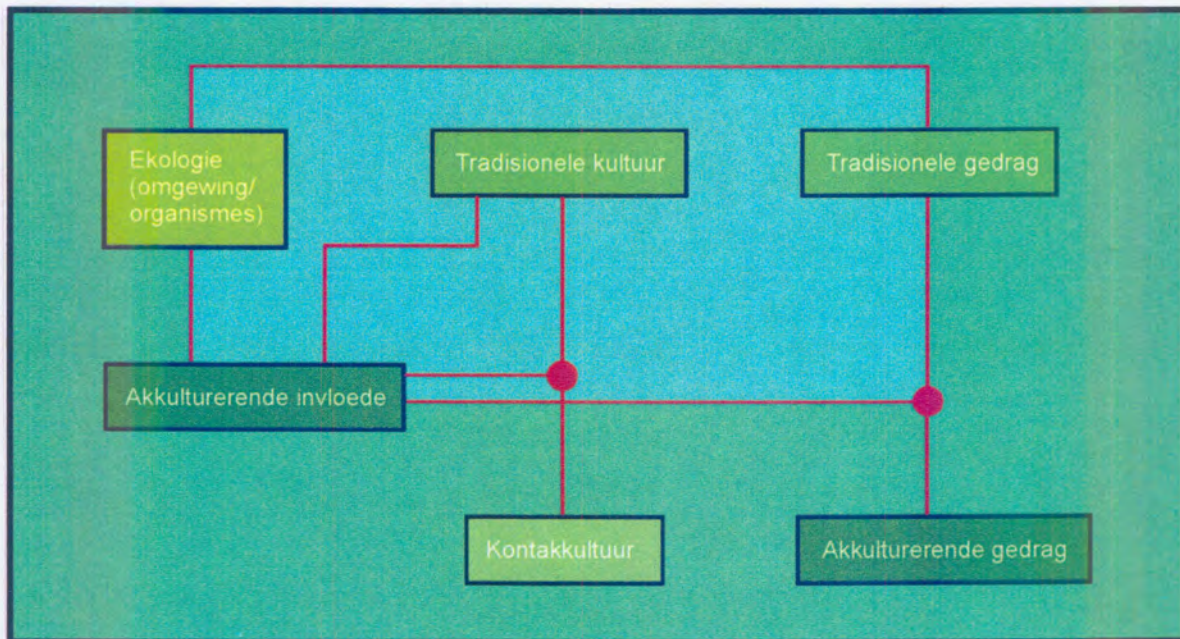
Arbona (1995:43-44) beskryf akkulturasie as 'n proses van kulturele verandering wat ontstaan vanweë deurlopende kontak tussen twee kultuurgroepe. Teoreties gesproke, kan die proses van akkulturasie aanleiding gee tot kulturele verandering in een of beide groepe.

Die mate waarin akkulturasie plaasvind word bepaal deur die mate waarin een kultuurgroep (gewoonlik die subkultuur) die waardes, gedrag en gelowe van 'n ander kultuurgroep (die dominante kultuur) oorneem. Wehrly (1995:188) meen

Behavioral manifestations of acculturation may vary according to the environment in which the person is functioning and according to the individual's adaptability. Some people learn to live biculturally or multiculturally and adjust their behaviors according to the environmental situation.

Maree (1997:162) bied die volgende model ter verklarung van individue se gedrag in die proses van akkulturasie aan:

Figuur 3.2: Berry se Ekologies-Kultureel-Behavioristiese model vir die verklarung van individue se gedrag (Maree 1997:162 soos aangepas uit Berry 1980; 1980 b)

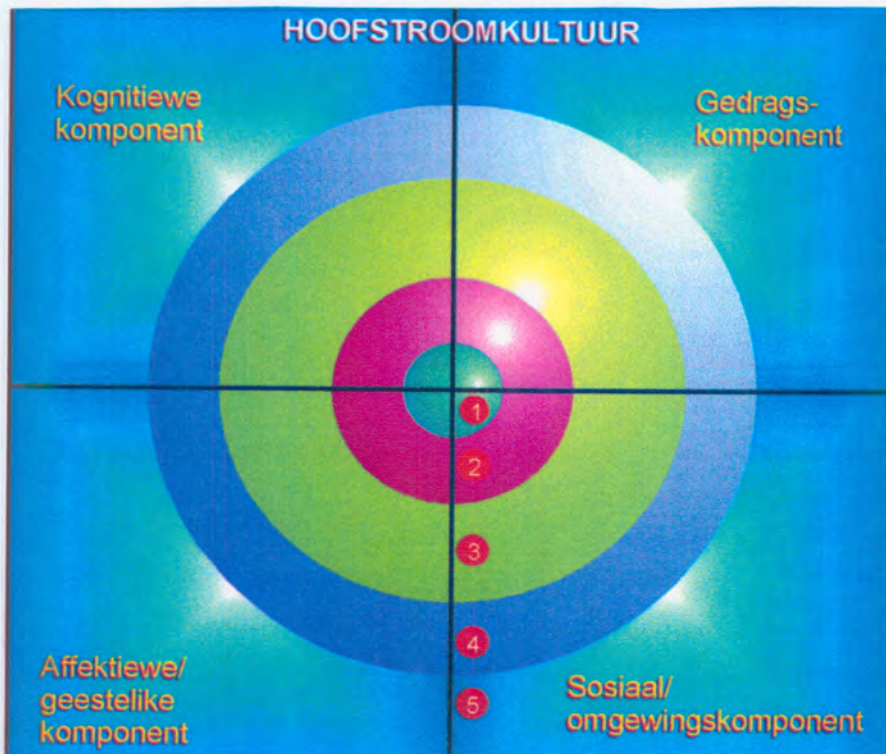
Die menslike behoefte om primêre behoeftes te bevredig bring interaksie met die fisieke omgewing mee. Vanweë omvangryke verskille in fisieke omgewings ontstaan daar 'n verskeidenheid van ekonomiese moontlikhede om hierdie behoeftes te bevredig. Interaksie tussen organismes en hul omgewings lei tot **tradisionele** gedrag (die skakeling van konteks met gedrag) wat beïnvloed word deur akkulturerende invloed.

Met **ekologies** verwys Berry na die interaksies tussen menslike organismes en hul *habitat*; met **kultuur** na gedragpatrone wat deur groepe organismes gedeel word; en met **behavioristies** na gedrag wat daaruit voortspruit. **Akkulturerende** invloed (hoofsaaklik deur die prosesse verstedeliking en opvoeding) bring intensiewe kontak met tegnologies dominante gemeenskappe teweeg. 'n **Kontakkultuur** ontstaan (bepaalde kulture pas nie meer bloot by hul *habitat* aan nie, maar ook by akkulturerende invloede), en **akkulturerende gedrag** ('skuiwe' in gedrag vanaf vorige vlakke) en **akkulturerende stres** tree na vore; iets wat nuut en matig patologies is.

Met hierdie model wil Berry skakeling oor die vier boë heen (figuur 3.2) bewerkstellig, maar wil hy ook die vertikale verwantskappe aantoon. Hy probeer dus bewyse te vind vir sowel die **interne geldigheid** van eksperimente en afleidings (deur horisontale skakeling aan te toon) as vir **eksterne geldigheid** (kontekstueel-aanduidende vertikale skakeling) daarvan.

Choney, Berryhill-Paapke en Robbins (1995:85) stel die volgende model voor om die proses van akkulturasie uit te beeld. Hulle verkies 'n model wat met konsentriese sirkels voorgestel word.

Figuur 3.3: 'n Gesondheidsmodel wat akkulturasie konseptualiseer (Choney, Berryhill-Paapke & Robbins 1995:85)

Nota: 1= tradisioneel; 2= transisioneel; 3= bi-kultureel; 4= geassimileer; 5= marginaal

Hierdie model maak gebruik van 'n **gesondheidsbenadering** eerder as 'n benadering van **afwykendheid** en beeld die vier areas van **menslike persoonlikheid** uit. Hierdie model illustreer voorts hoe die hoofkultuur die subkulture omvat. Dit word voorgestel deur die ruimte om die buitesirkel. Binne die omtrek van elke sirkel kan verskillende vlakke van akkulturasie bestaan. Geen waardeoordeel word op enige vlak geplaas nie en geen dimensie van persoonlikheid word méér beklemtoon as 'n ander nie. Response wat uniek is aan elke vlak bepaal die wyse waarvolgens individue hulself handhaaf in ooreenstemming met die invloed/eise wat deur elke individu se omgewing, konteks of sosiale situasie gestel word.

Vyf vlakke van akkulturasie word deur hierdie model beskryf en die hoofaannames waarop hierdie model gebaseer word, kan onder meer soos volg beskryf word:

- Daar is kenmerkende sterk punte wat geïdentifiseer kan word in elke vlak van akkulturasie.
- Hierdie kenmerke kan as vaardighede (om opgewasse te wees teen die eise wat die omgewing stel) funksioneer, maar ook as variasies binne 'n bepaalde sosiale konteks.
- Aangesien daar nie besondere waardes aan die verskillende vlakke toegeken word nie, word een vlak nie belangriker as 'n ander geag nie. Om te beweeg vanaf die tradisionele vlak na die geassimileerde vlak is nie 'n voorwaarde vir geestesgesondheid nie.
- Akkulturerende stres is nie noodwendig teenwoordig nie, maar kan wél voorkom.

Choney *et al.* (1995:86) sê die volgende aangaande hul model:

In our model, we assume an approach that avoids many of the problems found in other models. For instance, it does not confine itself to either a linear or a dichotomous perspective. It instead allows flexibility in individual responses to both White and traditional values, norms, and attitudes across cognitive, behavioral, social/environmental, and affective/spiritual domains, and offer a sense of fluid movement.

Volgens navorsing wat deur die Buro vir Marknavorsing (Maree 1997:161) gedoen is, het akkulturasie reeds in só 'n mate plaasgevind dat enige evaluering of verrekening van potensieële kultuurverskille tussen swart en bruin in Suid-Afrika nie sonder inagneming hiervan mag plaasvind nie. Maree (1997:163) stel dit dat kennis omtrent die akkulturasie van leerders noodsaaklik is sodat toetse vir bepaalde groepe binne 'n spesifieke kulturele konteks of kontekste ontwikkel kan word.

Ponterotto *et al.* (in Wehrly 1995:188) waarsku teen die neiging om 'n kliënt se ingesteldheid teenoor voorligting hoofsaaklik op grond van die kliënt se vlak van akkulturasie te voorspel. Variasie binne elke kultuurgroep beklemtoon die behoefte om elke kliënt as 'n unieke individu in daardie kultuurgroep te beskou.

3 KULTURELE BELEMMERINGE WAT DIE PROSES VAN BEROEPSVOORLIGTING BEÏNVLOED

Kultuur gee vorm en betekenis aan die aannames wat die basis vir mense se daaglikse gedrag bepaal. Vanweë die feit dat kultuur 'n omvattende invloed op die mens se daaglikse bestaan uitoefen, kan beroepsvoorligters wat kultuurbewus is op hierdie vaardigheid kapitaliseer in die voorligtingsproses.

Ten einde kulturele bewustheid onder beroepsvoorligters te bevorder mag dit raadsaam wees om kulturele belemmeringe, wat beroepsvoorligting nadelig kan beïnvloed, te identifiseer.

3.1 Kommunikasie: verbaal en nie-verbaal

Kommunikasie, hetsy verbaal of nie-verbaal, vorm 'n integrale aspek van menslike gedrag. Effektiewe kommunikasie tussen individue berus hoofsaaklik op wedersydse begrip van wederkerige verbale en nie-verbale boodskappe. Conradie (1995:53) glo dat effektiewe terapie die eis stel dat die kliënt en terapeut in staat moet wees om beide verbale en nie-verbale boodskappe akkuraat en toepaslik te stuur en te ontvang.

3.1.1 Verbale kommunikasie

Mense het in wese 'n behoefte daaraan om met ander mense te kommunikeer en die meeste kommunikasie vind ook deur middel van taal plaas. Deur taal kan boodskappe tussen mense uitgeruil word. Lancaster (1987:18) maak dié stelling: *Volwaardige taalbeheer sterk die gevoel van suksesbeleving wanneer die boodskap sonder enige misverstand oorgedra en ontvang kan word.*

Hull (Matsumoto 1994:93) beweer dat kultuurerfenis hoofsaaklik deur middel van taal vanaf een geslag na 'n volgende oorgedra word, en dat kultuur, soos dit tans geken word, nie sonder taal kan bestaan nie: *How, when, where, and why we use language*

are all conditioned by the culture in which we are interacting (Wehrly 1995:17). Gobodo (1990:94) glo dat taal 'n kulturele medium van kommunikasie is.

Taal is volgens Conradie (1995:54) nie bloot 'n stel abstrakte simbole nie, maar dit moduleer die beleweniswêreld van 'n bepaalde taalgemeenskap en gee uitdrukking aan hul psigiese wêreld.

In 'n multikulturele samelewing sal daar 'n verskeidenheid van tale wees waarmee individue hulself uitdruk. Nie alleen moet daar gelet word op die verskillende wyses waarop mense van verskillende taalgroepe hulself uitdruk nie, maar ook op die verskillende vlakke van taalgebruik wat daar in een taal bestaan. Voorligters wat kultuursensitief is sal die implikasies hiervan besef en daarvoor kompenseer in die voorligtingsproses. D'Ardenne en Mahtani (1996:65) se siening in hierdie verband verdien vermelding:

Of course language disadvantage is not only experienced by people from another culture. Class and education are just as likely to produce alternative forms of English which promote prejudice among listeners.

Probleme wat vanweë taalverskille ontstaan, sluit die volgende in:

- Kliënte kan van woorde en frases uit hul eie taal gebruik maak waar welke woorde en frases, asook kultuurspesifieke nuanses, vir die voorligter onbekend of verwarrend kan wees.
- Die kliënt se vermoë om binne die voorligtingsproses te vorder, word deur die vorige probleem beperk.
- Kliënte wat hulself in 'n tweede taal uitdruk, beskik nie oor die woordeskate om komplekse emosies en gedagtes te verbaliseer nie.
- Die effektiwiteit waarmee voorligters optree, kan beïnvloed word deur die feit dat hulle nie sekere beeldsprake, analogieë of nuanses van kultuurspesifieke uitdrukkings volkome begryp nie.
- Vooroordeel kan by beide die voorligter en kliënt ontstaan omdat daar nie akkuraat gekommunikeer kan word nie.

Na aanleiding van 'n ondersoek wat in Suid-Afrika met 'n groep swart persone gedoen is, is bevind dat die taalprobleme wat hierdie groep ervaar tweeledig kan wees (Coetzer 1978:75). Eerstens gebruik swart persone meestal Engels as tweede voertaal, maar wend dit nie noodwendig altyd vlot aan nie. Dit veroorsaak soms dat sommige swart persone kan mompel, sag praat en gevolglik moeilik verstaan word. Tweedens vind kommunikasie van betekenis moeilik plaas. Al praat persone dieselfde taal, beteken dit nie noodwendig dat hulle al die nuanses van daardie taal korrek verstaan nie.

Volgens Patterson (1987:241) is die ideaal dat die voorligter die kliënt se moedertaal vlot kan praat. Binne die Suid-Afrikaanse konteks met 'n veelheid van moedertale, is dit egter haas onmoontlik dat die voorligter al hierdie tale vlot sal kan praat en word kliënte gewoonlik in 'n posisie geplaas waar hulle in 'n tweede taal moet kommunikeer.

Die kliënt nader die voorligter, 'n outoriteitsfiguur vir voorligting aangaande aspekte wat persoonlik en ontstellend is of wat vir hulle van deurslaggewend belang is. D'Ardenne en Mahtani (1989:65) sê in hierdie verband die volgende:

The counselor rarely assumes responsibility for learning the client's language, for finding a common language or even for learning about the problems that clients face in communicating in another language.

Furnham en Bochner (in D'Ardenne & Mahtani 1989:62-63), glo dat die belangrikste aspek van integrasie tot die dominante kultuur sou wees om die taal waarin daardie kultuur kommunikeer, aan te leer. Voorligters moet weer op hul beurt gebruik maak van al die hulpbronne tot hul beskikking om meer te leer van hul kliënt se taal. Dit kan gedoen word deur onder andere vertaalde literatuur van 'n bepaalde kultuur te lees, te kyk na rolprente wat daardie kultuur uitbeeld, op sensitiewe wyse met mense oor hul kultuur te praat, en besoeke aan verskillende lande te bring om sodoende insig in verskillende kulture te bring (D'Ardenne & Mahtani 1989:61-72).

Daar kan ook gebruik gemaak word van 'n tolk tydens voorligting. Volgens Schakman (in D'Ardenne & Mahtani 1989:68-69) moet daar egter teen die volgende gewaak word

wanneer daar van nie-amptelike vertalers/tolke, soos ouers, kinders en bure gebruik gemaak word:

- Onakkurate vertalings.
- Vooroordeel en distorsie van feite.
- Gebrek aan vertroulikheid vir die kliënt.
- Uitbuiting van die kliënt deur die vertaler.
- Spanning by beide die ouer en die kind (as die vertaler 'n gesinslid is).

Praktiese riglyne wat gevolg kan word om te verseker dat die voorligtingsituasie suksesvol kan wees:

- Kontroleer dat beide die tolk en die kliënt dieselfde taal/dialek gebruik.
- Bespreek die inhoud en werkswyse van die onderhoud vooraf met die tolk.
- Gebruik eenvoudige taal.
- Luister aktief na beide die kliënt en die tolk.
- Laat addisionele tyd toe vir die onderhoud.
- Kontroleer deurgaans dat die kliënt verstaan wat gesê word.
- Bied geleentheid vir die kliënt om vrae te vra.
- Bespreek na afloop van die onderhoud die inhoud wat gekommunikeer is met die tolk.

Aangesien taal die denke, houdinge en oortuigings van mense aangaande kultuur reflekteer, moet beroepsvoorligters sorg dra dat hulle geen vooroordeel aangaande die kultuur van hul kliënte uitspreek en sodoende weerstand by hul kliënte wek nie.

3.1.2 Nie-verbale kommunikasie

Nie-verbale kommunikasie word in 'n groot mate deur kultuur bepaal. Furnham en Bochner (D'Ardenne & Mahtani 1989:62), het bevind dat persone uit verskillende kulture verskillende wyses het om (a) inligting te stuur en te ontvang (b) hul wense en beelde uit te druk en (c) gevoel te demonstreer.

Kinzie (Wehrly 1995:18) beklemtoon die kritiese waarde van affektiewe boodskappe wat deur middel van nie-verbale kommunikasie oorgedra word. Aspekte soos gebare en gesigsuitdrukings, boodskappe aangaande nie-verbale kulturele kondisionering, die afstand wat mense van mekaar staan en die ruimte wat benut word tydens kommunikasie, dra boodskappe oor. Ter illustrasie sê Falicov (in Wehrly 1995:18) *An office that has a couch that comfortably seats three Mexican American family members, accommodates only two Anglo-American family members.*

Sue en Sue (1990:53) stel dit dat nie-verbale gedrag moeilik is om te interpreteer en wel om die volgende redes:

Nie-verbale gedrag is nie dieselfde vir verskillende kultuurgroepe nie.

Aangesien nie-verbale gedrag kultuurgebonde is, gebeur dit gereeld dat dit buite die vlak van bewussyn is van die persoon wat nie daarmee vertrou is nie.

Sue en Sue (1990:53-59) beskryf die volgende areas van nie-verbale gedrag wat deur kultuur bepaal word:

- Die waarneming en gebruik van interpersoonlike en persoonlike ruimte. Latyns-Amerikaners, Afrikane, Indonesiërs en Franse handhaaf byvoorbeeld 'n baie kleiner interpersoonlike afstand wanneer daar gesels word as Anglosprekendes.
- Verskille in liggaamsbewegings, gesigsuitdrukings en oogkontak. In Westerse samelewings word 'n glimlag geïnterpreteer as positiewe affek terwyl 'n Japanees dit nie noodwendig as vreugde interpreteer nie, maar moontlik as ongemak, skaamte of vernedering. Van Schoor (1989:40) het weer bevind dat baie swart groepe oogkontak as 'n teken van minagting beskou.
- Verskille in vokale aanwysings of wenke wat persone gebruik soos stiltes, spoed en die luidheid waarmee gepraat word. Sue en Sue (1990:58) het bevind dat blanke Amerikaners hard en vinnig praat om sodoende beheer oor hul luisteraars uit te oefen, terwyl die Amerikaanse Indiane sagter praat om dieselfde doel te bereik.

Wehrly (1995:45) beklemtoon dat dit moeilik is om verbale en nie-verbale gedrag as aparte entiteit te beskryf. Ten einde kommunikasie suksesvol te kan interpreteer, is dit

belangrik om beide verbale en nie-verbale leidrade binne die konteks van kultuur te begryp.

Beide verbale en nie-verbale kommunikasie kan bepaalde vooroordele oordra. Studies deur onder andere Argyle en Wolfgang (Sue & Sue 1990:61) het bevind dat nie-verbale kommunikasie hoofsaaklik op 'n onbewuste vlak beheer word. Potensiële implikasies hiervan sou wees dat voorligters wat nie hul eie vooroordele en houdings teenoor ander kulture ondersoek nie, onwetend hierdie vooroordele/afkeure aan hul kliënte kommunikeer.

3.2 Geslagsverskille

Elke ras en etniese groep het 'n bepaalde persepsie van die rol van mans en vroue. In verskeie kulture is daar bewyse dat die twee geslagte in verskillende subwêreldes leef.

Volgens Lee en Richardson (1991:15) beïnvloed hierdie persepsie van geslagsrolle die verwagtinge wat oor normale ontwikkeling gekoester word. Hierdie verwagtinge kan verklarend wees vir die fundamentele verskille wat bestaan tussen die persoonlikheidsontwikkeling van mans en vroue.

Volgens Brown (1995:19) is daar verskeie bronne wat aanvoer dat daar duidelike sosialiseringstrukture bestaan wat op geslag gebaseer word en word anders verwagtinge aan mans as aan vroue gestel. Daar bestaan ook opvallende verskille tussen hul aspirasies rakende beroepe.

Dit blyk of daar steeds teen vroue gediskrimineer word op grond van vooropgestelde idees oor geslagsrolle. Coetzer (1978:59) noem as voorbeeld dat die Suid-Afrikaanse swart vrou in die algemene sosiale struktuur ondergeskik is aan haar man. Van Schoor (1989:41) meld dat hierdie manlike oorheersing dit moeilik maak in situasies waar die vrou 'n meer dominante rol inneem, soos onder andere die beroepswêreld. In aansluiting hierby bevestig Hickson *et al.* (1990:174) dat resultate in hul ondersoek wat

die verband tussen wêreldbeskouing en geslag ondersoek het, aan die lig gebring het dat daar steeds tradisionele geslagstereotipering bestaan. Die ondersoek bevestig '*sex-typed*' behaviour and social conditioning (Hickson *et al.* 1990:174).

Rice (Carlson *et al.* 1997:) het bevind dat gesinne waar daar ontoegeeflike, rigiede tipering van geslagsrolle voorkom, swakker reageer op voorligting as gesinne waar daar vryheid bestaan oor hoe geslagsrolle beskou word. Hierdie stereotipering van individue op grond van geslag het 'n direkte invloed op die beeld wat individue van hulself het. Gottfredson (Kiselica, Changizi, Cureton & Gridley 1995:103), beweer dat daar 'n direkte verband bestaan tussen selfkonsep en beroepsbesluite. Volgens hierdie teorie neem kinders reeds teen die ouderdom van 13 jaar loopbaanbesluite op grond van die ooreenkoms wat bestaan tussen hul beeld van hulself en die toepaslikheid daarvan vir 'n bepaalde beroep.

Só sal vroue eerder beroepe kies wat waardes, soos dit aan hulle oorgedra is deur hul kultuur, ondersteun, en sal hulle gevolglik 'n beroep kies wat tradisioneel aan vroue gekoppel word, al mag hul belangstellings gerig wees op 'n tradisioneel 'manlike' terrein.

3.3 Verskille in wêreldbeskouings

Sue en Sue (1990:137) beweer: *World views are highly correlated with a person's cultural upbringing and life experiences.* Wêreldbeskouings sluit houdings, waardes, opinies en konsepte in en beïnvloed die wyse waarop individue dink, besluite neem, optree en gebeure definieer.

Atkinson, Morten en Sue (Hickson *et al.* 1990:171) het die volgende interafhanklike komponente van 'n wêreldbeskouing geïdentifiseer: ras, etnisiteit, ouderdom, lewensfase, geslag, lewenstyl, klas, graad van akkulturasie, opvoeding, huwelikstatus, rangposisie in die gesin en geografiese ligging.

Daar bestaan dus groot diversiteit in die wyse waarop mense hul wêreld beskou, dit wil sê die verskillende wyses waarop hulle verhoudings met die wêreld, ander mense, die natuur, instellinge en dinge waarneem (Sue & Sue 1990:73; Pedersen, Draguns, Lonner & Trimble 1989:37).

Sarason (Hickson & Christie 1989:166) sien wêreldbeskouing as 'n komplekse begrip wat vanaf geboorte en in ooreenstemming met 'n persoon se kulturele agtergrond, sosio-politiese geskiedenis en lewenservarings ontwikkel.

In die literatuur bestaan daar verskeie benaderings om die verskil in wêreldbeskouings te verklaar. Enkele van hierdie benaderings word vervolgens bespreek.

3.3.1 Die waarde-oriëntasiemodel van wêreldbeskouings

Carte (Sue & Sue 1990:139) se model behels dat kulture op grond van hul oriëntasie te aansien van faktore soos menslike natuur, persoon en die natuur, tydsin, aktiwiteit en sosiale verhoudings verskil. Hierdie benadering impliseer onder meer die volgende aspekte:

- Kulture varieer grootliks in terme van **menslike natuur**, waar sommige kulture aan hul lede oordra dat mense met bese neigings gebore word en dat neigings beheer moet word, terwyl ander kulture hul lede onderrig dat mense in wese goed is.
- Verskille in kultuur word nog duideliker wanneer die verhouding tussen die **persoon en die natuur** oorweeg word. Sommige kulture glo aan die onderwerping van die mens aan die natuur en dat natuurlike magte nie beheer kan word nie, terwyl ander kulture van die veronderstelling uitgaan dat die mensdom beheer oor die natuur kan kry. 'n Alternatiewe wêreldbeskouing sou wees dat mense in harmonie en vennootskap met die natuur moet saamleef.
- **Tydfokus** is sentraal in kulturele wêreldbeskouings. Sommige kulture heg waarde aan tradisies uit die verlede terwyl ander kulture weer op beplanning vir die toekoms fokus.

- **Aktiwiteit** het 'n noue verband met tydfokus. Kulture wat fokus op bestaan, beklemtoon selfekspresie, terwyl ander kulture, wat fokus op aktiwiteit, waarde heg aan prestasie wat deur eksterne kriteria geëvalueer word.
- Oriëntasie ten aansien van **sosiale verhoudinge** wissel tussen kulture: Vanaf aanvaarding van gesag, klem op kollektiewe besluitneming tot die aanname dat individualiteit en outonomie belangriker is as groepdoelwitte.

Sue en Sue (1990:139) bied die volgende model wat bogenoemde verskille in waardeoriëntasies tussen kultuurgroepe uitbeeld:

Tabel 3.2 Verskille in waardeoriëntasie tussen kultuurgroepe (Sue & Sue 1990:139)

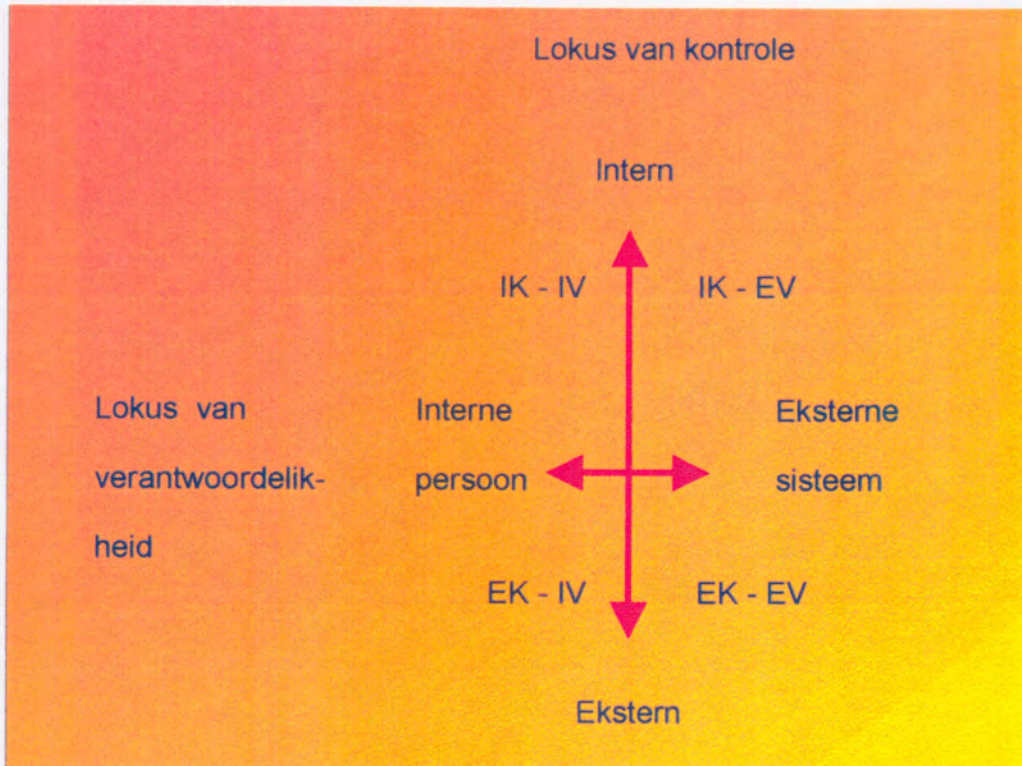
Westerse samelewing	Tradisionele swart samelewing
<p>Roepingsbewustheid</p> <p>Sterk roepingsbewustheid. Die stel en nastrewing van doelwitte, prestasie, idealisme en doelgerigtheid speel 'n belangrike rol.</p>	<p>Roepingsbewustheid</p> <p>Werk is hoofsaaklik 'n aktiwiteit ter oorlewing van die groep. Die bydrae wat die individu kan lewer, is nie belangrik nie, maar eerder die bydrae wat die groep as geheel kan lewer.</p>
<p>Individualisme</p> <p>Elke persoon het iets om by te dra tot die vervolmaking van die werksisteem. Die individu staan prominent.</p>	<p>Individualisme</p> <p>Geen ruimte vir die individu nie. Tradisionele waardes skryf onderdanigheid aan die groep voor iets wat dikwels inisiatief en kreatiwiteit van die individu aan bande lê. Die behoefte aan kollektiwisme veroorsaak dikwels gebrek aan invasie.</p>
<p>Prestasieмотivering</p> <p>Prestasieмотivering behels doelwitgeorieentendheid en persoonlike vervulling. Doelwitgeorieentendheid behels: Deursettingsvermoe, tydsbewustheid en aksieorieentasie. Persoonlike vervulling behels: Aspirasievlak en persoonlike geloof.</p>	<p>Prestasieмотivering</p> <p>Toegesmits op die prestasie van die groep. Status en rang word voorgeskryf deur tradisionele beginsels.</p>

<p>Dissipline</p> <p>Klem op persoonlike dissipline.</p>	<p>Dissipline</p> <p>Strawwe dissiplinêre opvoeding binne die tradisionele gesin. Dissipline word toegepas solank daar terugvoer gegee word aan die individu.</p>
<p>Deeglikheid</p> <p>Kwaliteit deur middel van deeglikheid is 'n voorwaarde. Beplanning en persoonlike beheer word vereis in die uitvoer van take. Kennis omtrent bepaalde kwaliteit standaarde is noodsaaklik.</p>	<p>Deeglikheid</p> <p>Deeglikheid hang nou saam met ervaring van tydkonsep.</p>
<p>Tydkonsep</p> <p>Alle ekonomiese aktiwiteite word geëvalueer in terme van die gepaardgaande tydbenutting. Kennis van die grense van tyd binne die samelewing is belangrik. Beplanning, organiseering en skedulering van take is noodsaaklik.</p>	<p>Tydkonsep</p> <p>Tyd word slegs as breë afgebakende eenheid beskou (sekondes en minute bestaan nie in die tradisionele swart kultuur nie, maar wel seisoene). Tyd besit slegs waarde indien 'n gebeurenis plaasvind. Tydkonsep word nie in terme van verre verlede en verre toekoms georiënteer nie.</p>
<p>Kommunikasie</p> <p>Die kommunikasieproses moet so kort en saaklik moontlik wees. Strewe na die mees doelmatigste kommunikasiesisteem binne die werksituasie.</p>	<p>Kommunikasie</p> <p>Kommunikasie is langdradiger en omslagtiger aangesien tradisionele waardes leer om te behaag. Kommunikasie word aangepas om ruimte te laat vir respek teenoor meerderes (soos om te gaan sit wanneer met 'n meerdere gepraat word en nie eerste 'n meerdere te groet nie). Relevante werkverwante konsepte word dikwels nie begryp nie, onder meer vanweë taalagterstande.</p>

3.3.2 Die paradigma van Sue en Sue soos saamgestel uit twee sielkundige dimensies

Sue en Sue (1990:146) se benadering oor die vorming van wêreldbeskouings word gebaseer op twee psigologiese oriëntasies, naamlik die lokus van **kontrole-dimensie** wat afgelei is uit Rotter se sosiale leerteorie, en die lokus van **verantwoordelikheid-dimensie** wat afgelei is uit die toeskrywingsteorie van Jones.

Figuur 3.4: Sue en Sue (1990:146) se grafiese voorstelling van wêreldbeskouings.

Nota: EK= Eksterne lokus van kontrole; EV= Eksterne lokus van verantwoordelikheid;
IK= Interne lokus van kontrole; IV= Interne lokus van verantwoordelikheid

Soos die figuur aandui, kan beide hierdie psigologiese dimensies op 'n kontinuum geplaas word, op só 'n wyse dat hulle mekaar kruis en sodoende kwadrante vorm wat elk 'n ander wêreldbeskouing of lewensoriëntasie verteenwoordig, te wete:

- **Interne lokus van kontrole (IK) – Interne lokus van verantwoordelikheid (IV):
IK – IV-wêreldbeskouing**

Die self word beklemtoon as 'n integrale deel van probleemoplossing. Sue en Sue (1990:146) noem die Amerikaanse kultuur 'n tipiese voorbeeld hiervan waar

uniekheid, onafhanklikheid en selfvertroue beklemtoon word en 'n hoë premie geplaas word op persoonlike bronne vir probleemoplossing.

▪ **Eksterne lokus van kontrole (EK) – Interne lokus van verantwoordelikheid (IV): EK –IV-wêreldbeskouing.**

Individue wat binne hierdie kwadrant val, is geneig om die dominante kultuur se definisie van verantwoordelikheid te aanvaar. Hulle is slagoffers van die 'magtige' ander en hou hulself daarvoor verantwoordelik.

▪ **Eksterne lokus van kontrole (EK) – Eksterne lokus van verantwoordelikheid (EV): EK –EV-wêreldbeskouing.**

Persone wat hul situasie as die gevolg van 'n onderdrukkende sisteem beskou en gevolglik magteloos voel, val onder hierdie tipe.

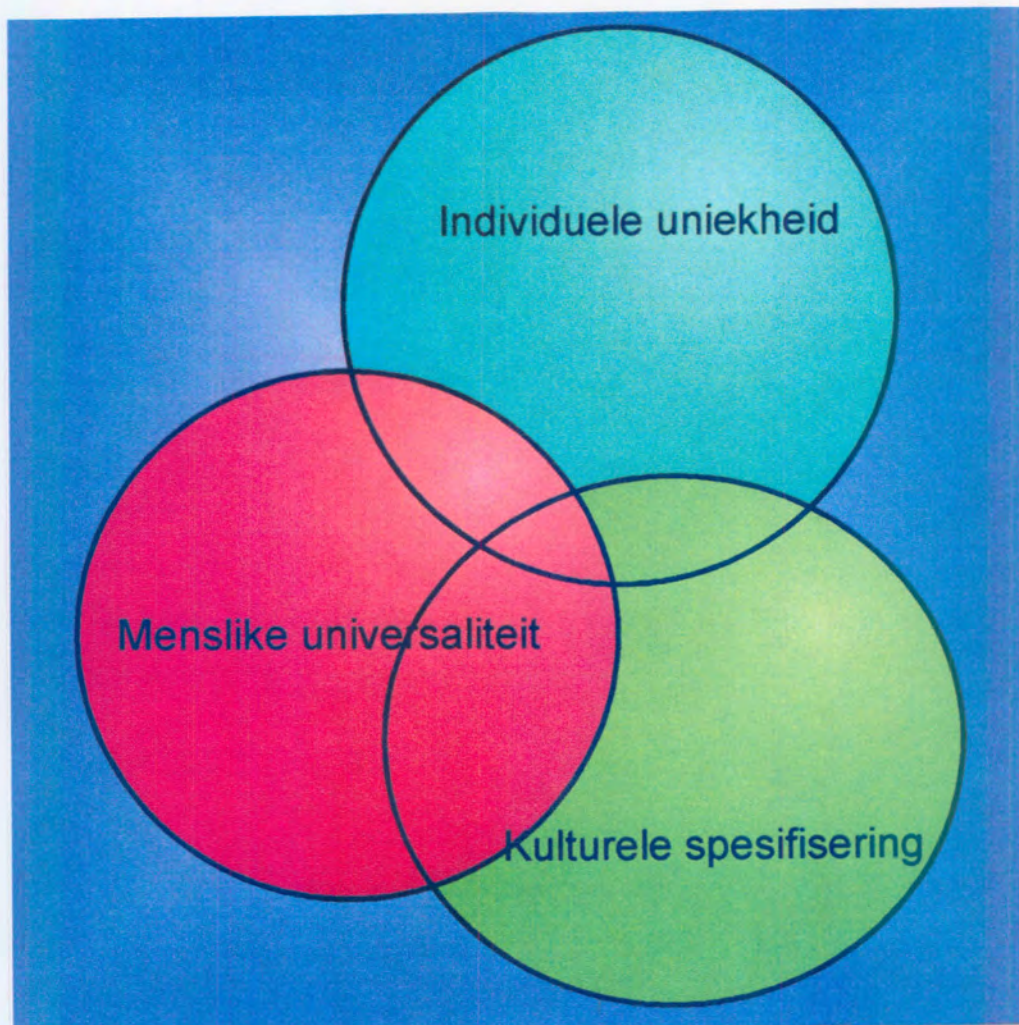
▪ **Interne lokus van kontrole (IK) – Eksterne lokus van verantwoordelikheid (EV): IK –EV-wêreldbeskouing.**

Individue glo in hul vermoë om persoonlike doelwitte te bereik as hulle die geleentheid daarvoor gegun word.

3.3.3 Cox se drieledige model van wêreldbeskouings

Cox se drieledige model van wêreldbeskouings (Speight, Myers, Cox & Highlen 1991:32) reken dat interaksie plaasvind tussen (a) kulturele spesifisering (b) individuele uniekheid, en (c) menslike universaliteit. Hierdie interaksie beïnvloed individue en hul wêreldbeskouings.

Figuur 3.5: Invloed op wêreldbeskouing volgens Cox se model, soos voorgestel deur Conradie (1995:65).

Hierdie model is gebaseer op Kluckholm en Murray (Conradie 1995:65) se basiese beginsels wat postuleer dat elke persoon soos alle persone is, sommige persone en geen ander persoon is nie. Daar is dus in elke ontmoeting tussen mense, insluitend die voorligtingsituasie, 'n mengsel van eendersheid en verskil. Ten einde 'n kliënt volkome te verstaan, moet die voorligter die invloed van al drie genoemde komponente verken. Volgens Cox (Conradie1995:65) bied hierdie model 'n praktiese konseptualisering van begrip vir die komplekse vermenging van invloed op individue se wêreldbeskouings. Begrip van hierdie aspekte is nodig vir doeltreffende terapie. Cox (Conradie 1995:65) beweer dat die model 'n balans bied tussen die etiese en emiese benaderings in

multikulturele opleiding. Hierdie benadering poog om verder as die verskille tussen individue te gaan en sodoende individue op 'n universele vlak te verenig. Die essensiële gemeenskaplikheid van mense word 'n wyse om die wêreld te beskou, waarin individue gewaardeer word vir hul uniekheid as 'n noodsaaklike deel van die geheel.

Die feit dat wêreldbeskouings so uiteenlopend is, het belangrike implikasies vir beroepsvoorgligters wat hul eie waardes in perspektief moet sien en wat voortdurend gekonfronteer word deur situasies waar hul waardes van dié van hul kliënte s'n verskil.

Hickson *et al.* (1990:300) kwalifiseer die volgende redes vir die buigzaamheid en bruikbaarheid van wêreldbeskouing:

- Dit help terapeute om hulself en hul kliënte beter te verstaan.
- Die waardes, oortuigings en veronderstellings van beide partye word eksplisiet gemaak.
- Die keuses van gemeenskaplike doelwitte en prosesse word vergemaklik.
- Die subjektiewe realiteite wat nodig is om kennis te verkry en vaardighede te ontwikkel, word verskaf.
- Multikulturele terapie word verbeter omdat terapeute deurgaans bewus is van die kultureel-dominante oortuigings, misverstande en verkeerde etikettering van kliënte.

3.4 Verskille in werkwaardes tussen kultuurgroepe

Werkwaardes is kultuurgebonde en word deur kultuurgroepe in stand gehou binne die werksituasie, as voorwaarde vir kulturele oorlewing (Van Wyk, Raubenheimer & Kotze, 1984:8-13). Die volgende noodsaaklike werkwaardes om in 'n Westerse samelewing te presteer, word deur hulle geïdentifiseer:

3.4.1 Roepingsbewustheid

Dit wys op die behoefte om 'n bepaalde rol te speel binne die samelewing en dien ook as 'n motiveringsfaktor by die individu se beroepskeuse en sy/haar volharding in die werksituasie.

3.4.2 Individualisme

Individue beskik oor sekere vermoëns wat hoofsaaklik aangebore word en wat hul verskillend van ander maak. Indien daardie vermoëns doelmatig aangewend word, sal dit beloon word deur die werkgemeenskap.

3.4.3 Deeglikheid

Deeglikheid behels 'n bepaalde standaard van werkverrigting. Dit vereis dat die individu noukeurig, oplettend, ordelik en van 'n geordende wyse van optrede gebruik maak in die uitvoering van take binne werksverband.

3.4.4 Tydkonsep

Die doelmatige benutting van tyd vorm 'n belangrike aspek van werkfunksionering.

3.4.5 Dissipline

Dissipline behels die uitvoer van take op 'n sistematiese wyse met vaste reëlmaat.

3.4.6 Kommunikasie

Doelmatige kommunikasie binne die werksituasie is essensieel. Dit behels die effektiewe gebruik van kommunikasie-metodes wat betrekking het op die medium van

kommunikasie, die boodskap self, die ontvanger en afsender én relevante eksterne faktore wat kommunikasie beïnvloed.

3.4.7 Prestasiemotivering

Prestasiemotivering is die behoefte van individue aan die hoogs moontlike prestasie wat hulle met behulp van hul vaardighede- en vermoënstruktuur kan bereik.

Volgens Janse van Vuuren (1988:11) bestaan daar binne die Suid-Afrikaanse konteks verskille tussen die werkwaardes van die Westerling enersyds, en dié van die tradisionele en selfs 'verwesterse' swart kultuur andersyds.

Vervolgens word aan die hand van Janse van Vuuren (1988:8-14) 'n kort opsomming van die verskil in werkwaardes tussen die Westerse samelewing en tradisionele en 'verwesterse' swartmense gegee:

Tabel 3.3 Verskil in werkswaardes tussen Westerse en tradisionele en 'verwesterse' swartmense (Janse van Vuuren 1988:8-14)

Waarde-oriëntasies	
Dimensies	
Tydsin Wat is die tydelike fokus van die menslike lewe?	<p>Verlede Die verlede is belangrik. Leer uit die geskiedenis</p> <p>Hede Die teenwoordige moment is belangrik. Moenie oor die toekoms bekommer nie</p> <p>Toekoms Beplan vir die toekoms: maak vandag opofferings vir 'n beter toekoms</p>
Menslike aktiwiteit Wat is die modaliteit van menslike aktiwiteit?	<p>Bestaan Dit is genoeg om net te bestaan</p> <p>Bestaan en word Die doel in die lewe is om die innerlike self te ontwikkel</p> <p>Doen Wees aktief. Werk hard en die moeite sal beloon word</p>

<p>Sosiale verhoudings</p> <p>Hoe word menslike verhoudings gedefinieer?</p>	<p>Liniêr</p> <p>Verhoudings is vertikaal. Daar is leiers en volgelinge in hierdie wêreld</p>	<p>Kollateraal</p> <p>Persone moet vriende en familie raadpleeg wanneer probleme opduik</p>	<p>Individualisties</p> <p>Individuele outonomie is belangrik. Persone beheer hul eie bestemming</p>
<p>Mens/natuur verhouding</p> <p>Wat is mense se verhouding tot die natuur?</p>	<p>Onderwerping aan die natuur</p> <p>Die lewe word hoofsaaklik bepaal deur eksterne faktore (God, feite, geneties)</p>	<p>Harmonie met die natuur</p> <p>Mens en natuur bestaan saam in harmonie</p>	<p>Beheer oor die natuur</p> <p>'n Uitdaging aan die mens sou wees om die natuur te oorwin en te beheer</p>

Die uitwerking van akkulturasie behoort nie buite rekening gelaat word wanneer op waardes gelet word nie. Daar kan aanvaar word dat sommige van die genoemde waardes met verloop van tyd, gesien teen die verwysingsraamwerk van akkulturerende

invloed, gewysig kan raak. Verdere navorsing in hierdie verband moet egter eers plaasvind alvorens besliste uitsprake in hierdie verband gemaak kan word. Daar word egter van die veronderstelling gewerk dat hierdie waardes steeds voortbestaan. Soos Gobodo (1990:96) tereg sê: *No matter how 'civilized' we might claim to be, we will still be regulated, in part, by the ethos of our original culture.*

3.5 Vooroordele en stereotipering

Volgens Axelson (in Pedersen *et al.* 1989:59), beteken vooroordeel letterlik 'n voorafuitgedinkte oordeel of opinie sonder regverdiging of voldoende kennis wat positief of negatief kan wees. Pedersen *et al.* (1998:59) verwys ook na Ridley se beskrywing van vooroordeel as 'n houding waar ongunstige gevoelens en gedragsintensies teenoor individue of 'n groep uitgedruk word. Sundberg (Marsella & Pedersen 1981:41), het tot die gevolgtrekking gekom dat daar 'n negatiewe korrelasie is tussen vooroordeel en die effektiwiteit waarmee 'n voorligter in die voorligtingsproses optree.

Matsumoto (1994:40-41) stel dit dat kultuur as 'n 'filter' optree; nie alleen wanneer die mens waarneem nie, maar ook wanneer hy/sy gebeure interpreteer. Individue mag moontlik mekaar se gedrag vanuit hul eie kulturele agtergronde interpreteer en tot 'n gevolgtrekking kom wat op hul eie oortuigings van kultuur en gedrag gebaseer is. Hierdie interpretasie mag verkeerd wees omdat daar sprake is van verskil in gedrag tussen kulture. In aansluiting hierby sê Matsumoto (1994:6): *Still, sometimes we cannot separate ourselves from our own cultural backgrounds and biases to understand the behaviors of others.* Om ander se gedrag deur 'n kultuurspesifieke 'bril' waar te neem en te interpreteer, word volgens Matsumoto, as etnosentrisme beskryf. Dit kan weer gekoppel word aan stereotipes.

Matsumoto (1990:6) definieer stereotipes as *fixed attitudes, beliefs, or opinions about people who belong to cultures other than one's own.* Sue en Sue (1990:47-48) voel dat die gevaar in stereotipes daarin geleë is dat dit ontoeganklik is vir logika en

ondervinding en dat inkomende inligting verdraai word om die vooropgestelde idees te pas. Matsumoto (1990:6) sê die volgende oor stereotipes:

Stereotypes may be handy in giving people some kind of basis in judging, evaluating, and interacting with people of other cultures. They can be very dangerous and damaging, however, when people adhere to them inflexibly and apply the stereotypes to all people of that cultural background without recognizing the possible false bases of the stereotype as well as individual differences within that culture.

Pedersen *et al.* (1989:59) beweer dat stereotipering lei tot selfvullende voorspelling. Bevooroordeelde persone stereotipeer maklik.

4 KULTUUR IN 'N POSTMODERNISTIESE KONTEKS

Die postmoderne era is 'n tyd van voortdurende keuses, volgens Jencks (1987:1) 'n era waarin alle tradisies geldigheid en bestaansreg het. Hy (Jencks 1987:1) stel dit soos volg:

Pluralism, the 'ism' of our time, is both the great problem and the great opportunity: where Everyman becomes a Cosmopolite and Everywoman a Liberated Individual, confusion and anxiety become ruling states of mind and erszat a common form of mass-culture.

Die postmodernisme resulteer in 'n skepping waar 'n groot verskeidenheid kulture en tradisies gesinteseer word in 'n geheel, en waar meningsverskille en diversiteit, hetsy op grond van kultuur, ras of geslag, hoog geag word (Van der walt 1995:178). Toynbee (Nicholls 1989:198) sluit hierby aan met die volgende stelling: *the modern age is beginning to be superseded by the coexistence of different cultures.*

Volgens Van Niekerk (1997:149) is een van die bevrydendste kenmerke van die postmoderne denke die klem wat geplaas word op verdraagsaamheid. Verdraagsaamheid teenoor verskillende perspektiewe en wêreldbeskouings, die erkenning en aanmoediging van diversiteit, om van ander te leer en eie denke krities te ondersoek op grond van insigte en wysheid wat van ander bekom is. Dit behels ook dat

individue se opinies nie op ander afgedwing word nie. Die postmoderne beweging het tot gevolg dat Van Niekerk (1997:149) die volgende hieroor sê:

It makes us citizens of the global village that is no longer uniform and straightlaced in what is being offered as fashionable, presentable or proper. It is a world in which we are unashamedly exposed to whatever might not have earlier been known, conceived or tolerated.

In die postmodernistiese konteks word weg beweeg van universalismes. In hierdie verband is dit egter nodig om daarvan kennis te neem dat ofskoon die postmodernisme alle kulture erken en gelyk ag aan mekaar, is daar geensins sprake daarvan dat alle kulture as universeel beskou word nie of dat verskillende kulture tot een universele kultuur geminimaliseer word nie. Van Niekerk (1997:107) merk op in hierdie verband dat universele aansprake op geldigheid deur die postmodernisme gedekonstrueer word en dat partikularisme intensioneel nie gekoppel word aan die universele nie.

Ofskoon die postmodernisme die geldigheid van multikulturele diversiteit erken, is dit volgens Fowler (1997:191-199) nodig om te beklemtoon dat daar nie enige illusies moet bestaan oor die invloed wat kulturele mag uitoefen nie. Die modernisme wat gekenmerk is deur kulturele dominansie en ongelykheid is 'n produk van die Westerse samelewing, net soos die postmodernisme 'n produk daarvan is. Fowler (1997:99) onderskryf die volgende:

In today's multicultural, democratic states, this civil culture most often embodies the fundamental cultural values of the cultural community that controls the centres of political power.

Kulturele diskriminasie kan slegs vermy word indien daar 'n gelyke en opregte verdeling in politieke mag plaasvind, wat alle kulturele groepe op grond van gelykheid in status insluit.

5 Samevatting

In die onderhawige hoofstuk is gepoog om kulturele faktore wat 'n rol speel in die proses van beroepsvoorligting te verreken. Dit blyk vanuit die literatuur dat voormelde faktore reeds vir baie jare 'n invloed uitoefen op die menslike bestaan en in die

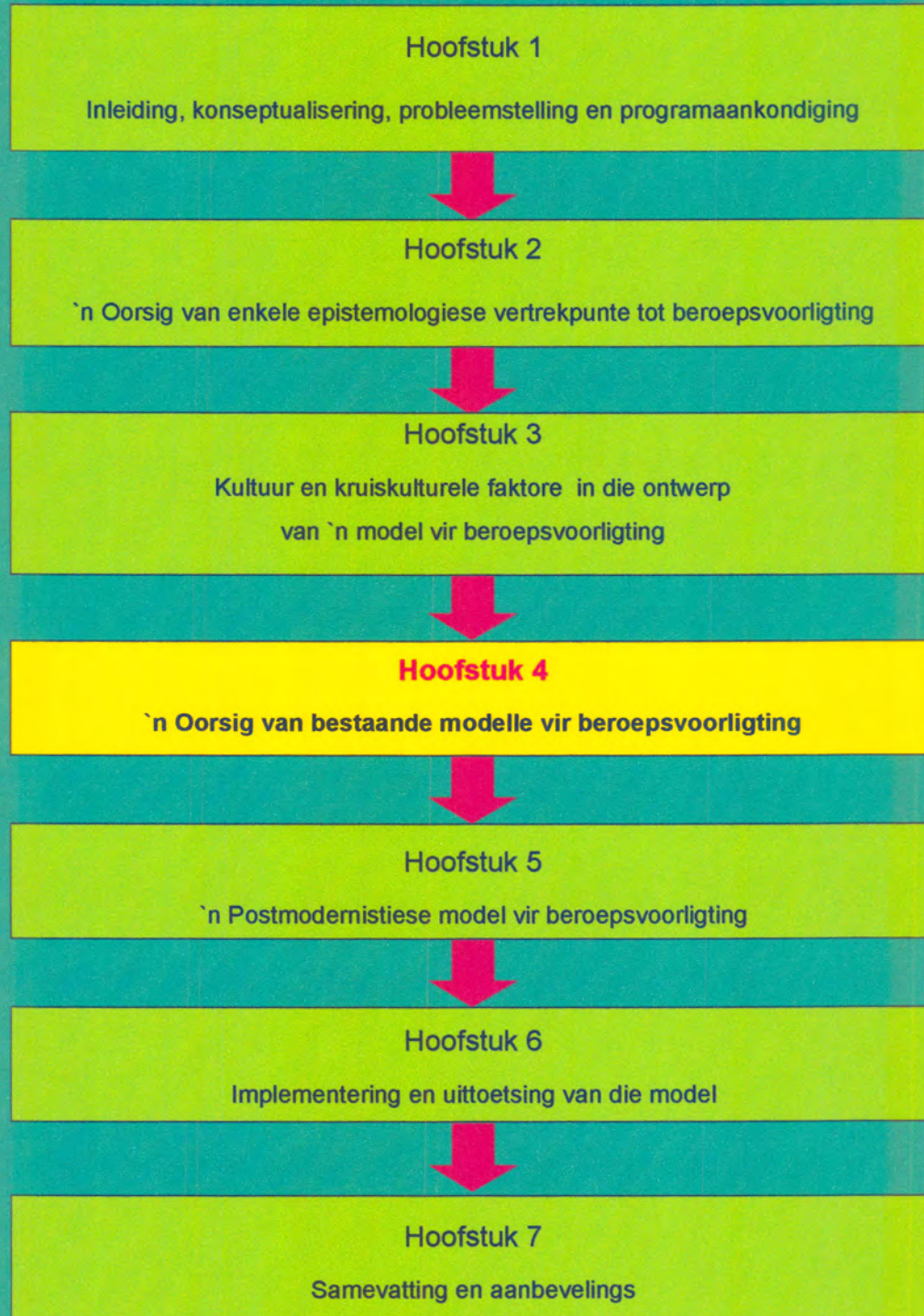
besonder is dit die verskille tussen kulture wat op alle fasette van die menslike bestaan inwerk.

Kulturele verskille moet erken word as geldig waarna die gevolge van hierdie verskille op effektiewe wyse hanteer moet word. Die fokus in hierdie hoofstuk is veral geplaas op die bewusmaking van kultuurverskille ten einde 'n meer ingeligte praktyk vir beroepsvoorligting daar te stel.

Verskillende opvattinge aangaande kultuur is verken en enkele kulturele belemmeringe wat die proses van beroepsvoorligting nadelig kan beïnvloed, is uitgewys. Kulturele belemmeringe soos kommunikasie, hetsy verbaal of nie-verbaal; geslagsverskille; verskille in wêreldbeskouings; verskille in werkwaardes; vooroordele en stereotipering is aan die orde gestel.

Ten slotte is kultuur vanuit 'n postmodernistiese konteks bestudeer ten einde die dimensies van kultuur soos wat dit in hierdie konteks navore tree, toe te lig.

DIE ONTWERP VAN 'N POSTMODERNISTIESE MODEL VIR BEROEPSVOORLIGTING

HOOFSTUK VIER

'N OORSIG VAN BESTAANDE MODELLE VIR BEROEPSVOORLIGTING

1 INLEIDING

In hoofstuk een is verwys na die probleem wat tot hierdie studie aanleiding gegee het. Die feit dat Suid-Afrika bepaalde politieke en sosiale veranderinge ondergaan het en op die drumpel van 'n epogwending staan, het noodwendig aanleiding gegee tot vele veranderinge wat ook betrekking het op die veld van beroepsvoorligting (Grobler 1996:1).

In hoofstuk twee is enkele epistemologiese vertrekpunte tot beroepsvoorligting verken wat in die verlede, en tans nog vir vele universiteite en teknikons as basis vir beroepsvoorligtingsmodelle dien. In hoofstuk drie is die kulturele faktore wat 'n rol speel in die beroepsvoorligtingsproses, verhelder.

Inligting aangaande huidige beroepsvoorligtingsmodelle is noodsaaklik ten einde die praktyke wat tans deur verskeie universiteite en teknikons gebruik word, te ondersoek. Hierdie inligting sou andersyds kan aandui watter modelle tans in gebruik is. Andersyds sou dit 'n refleksie kon bied op die mate waarin daar reeds veranderinge aan bestaande modelle aangebring is, ten einde die eise wat deur 'n postmoderne, multikulturele samelewing gestel word, die hoof te bied.

Die onderhawige hoofstuk beskryf die strategie wat in hierdie studie aangewend word om inligting oor bestaande modelle vir beroepsvoorligting te bekom en verskaf 'n uiteensetting van die inligting wat ontvang is.

2 VERLOOP VAN DIE NAVORSING

2.1 Die navorsingsgroep

Vir die doeleindes van hierdie studie is besluit om sowel verskeie universiteite en teknikons in Suid-Afrika as enkele opleidingsinstansies internasionaal te raadpleeg aangaande modelle van beroepsvoorligting wat tans in gebruik is by elk van hierdie instansies. **Daar is veral sorg gedra om plaaslike universiteite en teknikons wat voorheen benadeel was, by hierdie studie te betrek.** Daar is met 15 plaaslike universiteite en ses plaaslike teknikons gekorrespondeer. Op internasionale vlak is nege universiteite genader vir inligting.

2.2 Metode wat gevolg is met die insameling van inligting

Die plaaslike universiteite en teknikons wat by die studie betrek is, is eerstens telefonies gekontak om te bepaal wie die aangewese persoon by elke instansie sou wees om die inligting wat vir hierdie studie benodig word, beskikbaar te stel. Tydens die telefoniese gesprekke is die doel van die studie kortliks meegedeel, waarna 'n beskrywing van die inligting wat verlang sou word, gegee is. Die kontakpersone wie deur hierdie proses geïdentifiseer is, se kontakbesonderhede (posadres, elektroniese posadres, en 'n telefaks-adres) is bekom.

Nadat hierdie prosedure met al die betrokke instansies gevolg is, is 'n standaard brief²⁵ opgestel waarin inligting verstrekkend is aangaande die voorgenome studie. Die inligting wat van elke instansie verlang word, is ook beskikbaar gestel. Hierdie brief is per geregistreerde pos aan elke instansie gestuur. Na verloop van ongeveer 10 weke is opvolgbriewe²⁶ per elektroniese pos gestuur aan die instansies wat nie op die eerste skrywe gereageer het nie. Indien geen reaksie ná afsending van die tweede brief

²⁵ Vergelyk bylaag A.

²⁶ Vergelyk bylaag B en C.

ontvang is nie, is 'n telefaksboodskap²⁷ ongeveer vier weke na die elektroniese brief afgestuur.

Die proses wat gevolg is met die inwin van die inligting wat benodig is vir hierdie studie, kan soos volg voorgestel word:

Tabel 4.1 Proses waardeur inligting ingesamel is vanaf plaaslike instansies

Naam van die instansie	Geregistreeerde posstuk	Elektroniese pos (e-pos)	Telefaks
The University of Cape Town	X	X	X
University of North West	X		
University of the Witwatersrand	X	X	X
University of Zululand	X	X	X
University of Durban-Westville	X	X	X
University of the North	X		
University of Fort Hare	X	X	X
University of Natal	X	X	
Potchefstroomse Universiteit vir CHO	X	X	

²⁷ Vergelyk bylaag B en C.

Randse Afrikaanse Universiteit	X	X	
Universiteit van Stellenbosch	X		
Universiteit van die Oranje-Vrystaat	X	X	X
Universiteit van Port Elizabeth	X	X	X
Universiteit van Suid-Afrika	X		
Plaaslike Technikons			
Natal Technikon	X		
Technikon Northern Gauteng	X		
Technikon Witwatersrand	X	X	X
Kaapse Technikon	X	X	
Technikon Pretoria	X		
Technikon Vrystaat	X		

Die nege internasionale universiteite waarna in paragraaf 2.1 verwys is, is deur middel van die internet gekontak, deur 'n besoek aan hul onderskeie webbladsye waarop die inligting van die verskillende departemente en personeel verskyn. Inligting aangaande die voorligtingsdepartement²⁸ by elke universiteit en die belangstellingsveld van elke persoon in daardie departement is verken. Op grond van hierdie inligting is 'n geskikte kontakpersoon geïdentifiseer. Die elektroniese (e-pos) adresse van hierdie persone wat op die webbladsye verskyn, is gebruik om 'n standaardbrief²⁹ aan elke persoon te

²⁸ Of ooreenstemmende departement.

²⁹ Vergelyk bylaag D.

stuur. Indien geen reaksie na afloop van 10 weke ontvang is nie, is 'n opvolgboodskap per elektroniese pos gestuur.

Hierdie proses kan kortliks in die volgende diagram weergegee word:

Tabel 4.2 Proses waardeur inligting ingesamel is vanaf internasionale instansies

Naam van instansie	Elektroniese pos (e-pos)	Elektroniese pos (e-pos)
University of Oklahoma	X	X
Iowa State University	X	X
Universiteit van Groningen	X	X
Universiteit van Leuven	X	X
Vrije Universiteit Brussels	X	
Arizona State University	X	X
Central Queensland University	X	X
Oakland University	X	X
Oxford University	X	

2.3 Antwoorde ontvang

Van die 14 plaaslike universiteite wat gekontak is vir inligting het 8 universiteite en 5 van die 6 teknikons terugvoer gegee. Van die 9 internasionale universiteite wat gekontak is, het 2 universiteite inligting vir hierdie studie beskikbaar gestel.

Die inligting wat van die onderskeie plaaslike instansies ontvang is, kan soos volg uiteengesit word:

Tabel 4.3 Uiteensetting van inligting ontvang vanaf plaaslike instansies

Naam van die instansie	Geregistreeerde posstuk	Elektroniese pos (e-pos)	Telefaks
The University of Cape Town	Geen reaksie	Geen reaksie	Geen reaksie
University of North West	Terugvoer ontvang		
University of the Witwatersrand	Geen reaksie	Geen reaksie	Geen reaksie
University of Zululand	Versoek nadere besonderhede	Geen reaksie	Geen reaksie
University of Durban-Westville	Geen reaksie	Geen reaksie	Terugvoer ontvang
University of the North	Geen reaksie	Fasiliteit buite werking	Geen besonderhede verskaf nie
Universty of Fort Hare	Geen reaksie	Fasiliteit buite werking	Fasiliteit buite werking
University of Natal	Geen reaksie	Versoek nadere besonderhede Reaksie ontvang	
Potchefstroomse Universiteit vir CHO	Geen reaksie	Versoek nadere besonderhede Reaksie ontvang.	
Randse Afrikaanse Universiteit	Geen reaksie.	Terugvoer ontvang.	

Universiteit van Stellenbosch	Terugvoer ontvang.		
Die Universiteit van die Oranje-Vrystaat	Geen reaksie	Geen reaksie.	Geen reaksie.
Universiteit van Port Elizabeth	Geen reaksie	Geen reaksie.	Terugvoer ontvang.
Universiteit van Suid-Afrika	Versoek nadere besonderhede (telefonies) Terugvoer ontvang		
Plaaslike Technikons			
Natal Technikon	Terugvoer ontvang		
Technikon Northern Gauteng	Versoek nadere besonderhede (telefonies) Terugvoer ontvang		
Technikon Witwatersrand	Geen reaksie	Geen reaksie	Terugvoer ontvang
Kaapse Technikon	Geen reaksie	Terugvoer ontvang	
Technikon Pretoria	Terugvoer ontvang		
Technikon Vrystaat	Terugvoer ontvang		

Die inligting wat vanaf die onderskeie internasionale universiteite ontvang is, kan soos volg uiteengesit word:

Tabel 4.4 Uiteensetting van inligting ontvang vanaf internasionale instansies

Internasionale Universiteite	Elektroniese pos (e-pos)	Opvolg elektroniese pos
University of Oklahoma	Geen reaksie	Geen reaksie
Iowa State University	Geen reaksie	Geen reaksie
Universiteit van Groningen	Geen reaksie	Geen reaksie
Universiteit van Leuven	Geen reaksie	Geen reaksie
Vrije Universiteit Brussels	Terugvoer ontvang	
Arizona State University	Geen reaksie	Geen reaksie
Central Queensland University	Geen reaksie	Geen reaksie
Oakland University	Geen reaksie	Geen reaksie
Oxford University	Terugvoer ontvang	

3. DEURSKOING VAN INLIGTING WAT ONTVANG IS

Die inligting vanaf die onderskeie instansies wat gekontak is, word vervolgens uiteengesit.

3.1 Plaaslike Universiteite

3.1.1 University of North-West

Vanuit die inligting wat ontvang is blyk dit dat die University of North-West nie 'n vaste beleid vir voorligting volg nie. Die voorligters verbonde aan die Voorligtings- en Beradingsentrum, gebruik elk hul eie diskresie in die selektering van metodes vir beroepsvoorligting (wat gewoonlik psigometriese toetsing behels). Psigometriese toetse wat gebruik word, sluit in die *Career Development Questionnaire* en belangstellingsvraelyste (Malefo 1999:1).

3.1.2 University of Durban-Westville

Die beroepsvoorligtingsmodel van hierdie instansie is gebaseer op Super se model, Krumboltz se sosiale leerteorie en Harren se sosiale leerteorie. In die proses van beroepsvoorligting word van psigometriese toetse soos *Holland's Selfdirected Search*, *Myers-Briggs Type Indicator*, asook die MENTOR gerekenariseerde program gebruik gemaak (Beerlall 1999:1).

Intervensie vind hoofsaaklik op 'n een tot een basis (mikrostrukturele vlak) plaas, maar daar word ook werkwinkels (makrostrukturele vlak) aangebied. Hierdie werkwinkels dek temas wat verband hou met lewensvaardighede soos tydbestuur; probleemoplossing; besluitnemingsvaardighede; selfanalise; eise wat deur die arbeidmark gestel word; hoe om 'n aansoekbrief en 'n *curriculum vitae* op te stel; onderhoudvoering; telefoon- en kommunikasievaardighede, en leierskapvaardighede (Beerlall 1999:1).

3.1.3 University of Natal

Hierdie universiteit se model vir beroepsvoorligting berus hoofsaaklik op 'n geïntegreerde benadering wat die trek-faktorbenadering en die ontwikkelings-kontekstuele teorieë van Stead en Watson insluit (Jassat & Liebenberg 1999:1).

Daar word gebruik gemaak van een tot een (mikrostrukturele vlak) kontakonderhoude, waarna gerekenariseerde psigometriese toetse soos die *Strong Interest Inventory*, *Myers-Briggs Type Indicator*, *Work Values Inventory* asook die *Career Development Questionnaire* ingeskakel word. Die toetsbattery is standaard, omdat die groep aan wie hierdie universiteit voorligting verleen, homogeen van aard is (Jassat & Liebenberg 1999:1).

Die voorligter se rol is om as fasiliteerder op te tree in 'n proses waar kliënte binne hulle eie konteks hul kennis aangaande beroepe uitbrei. Die voorligter help om verdraaiings

en vooroordele wat kliënte aangaande hulself en die wêreld van werk openbaar, reg te stel (Jassat & Liebenberg 1999:1).

3.1.4 Potchefstroomse Universiteit vir Christelike Hoër Onderwys

Die Potchefstroomse Universiteit vir CHO het die volgende studiehandleidings beskikbaar gestel waaruit 'n aantal afleidings aangaande hul benadering tot beroepsvoorligting gemaak kan word in:

- Hoër Onderwys diploma (Nagraads - Voorligting) VRV 522 (Marais 1989:1-5).
- Psigometrie en diagnostiek OKS 630 (Marais 1999:1-12).
- Psigometrie, psigodiagnostiek en praktikum VRV 522 (Marais 1999:1-7).
- Praktyk van skoolvoorligting OKS 623 (Marais:1999:1-21).

Volgens hierdie handleidings kan die volgende aangaande beroepsvoorligting by hierdie instansie saamgevat word:

- Beroepsvoorligting is gebaseer op bestaande modelle of teoretiese raamwerke (daar word nie vermeld watter raamwerke of modelle nie).
- Opleiding word gegee aangaande psigometriese toetse soos: *Die Hoërskoolpersoonlikheidsvraelys (HSPV)*; *Die Persoonlikheidsvraelys vir Kinders(PVK)*; *Die Persoonlike, Huislike, Sosiale en Formele Verhoudingevraelys (PHSF)*; *Die Opname van Studiegewoontes en -houdings (OSGH)*; *Die Senior Aanlegtoetse (SAT)*; *Die Junior Aanlegtoetse (JAT)*; *Die Selfondersoekvraelys (SOV)* en die *Die 19-Veld-Belangstellingsvraelys (19VBV)*.
- Beroepsvoorligting vanaf 1920-1994 is deurskouend van aard - spesifiek ten opsigte van die manier waarop die omstandighede na 1994 verander het en die implikasies wat dit vir beroepsvoorligting inhou. Daar word verwys na 'n 'paradigmaskuif' wat gemaak moet word (daar word egter nie spesifiek verwys na die 'paradigma skuif' wat voorgestel word nie). 'n Herkonseptualisering van bestaande modelle van beroepsvoorligting ten opsigte van individuele en groepe leerders se behoeftes word ondersteun.

- Evalueringstegnieke word aangepas by die veranderende omstandighede van beroepsvoorligting en dit is veral die ontwikkeling van selfhelpinstrumente wat aandag geniet (Marais 1999:1).

3.1.5 Randse Afrikaanse Universiteit

Hoewel hierdie universiteit aandui dat daar van geen spesifieke model van beroepsvoorligting gebruik gemaak word nie, word dit tog gestel dat die benadering wat gebruik word vanuit 'n **sistemiese perspektief, binne die konteks van die postmodernisme**, plaasvind. Studente in voorligting word aangemoedig om alle modelle en gepaardgaande teorieë te bestudeer en dan tot 'n persoonlike model vir beoepsvoorligting te kom (Walters 1999:1).

3.1.6 Universiteit van Stellenbosch

Beroepsvoorligting by die Sentrum vir Studentevoorligting aan die Universiteit van Stellenbosch vind plaas vanuit 'n eklektiese perspektief, met die ontwikkelingsielkunde as basis. Konsepte vanuit verskillende teoretiese benaderings soos Erikson en Holland se teorieë, Super se Lewenspanteorie, Gottfredson en Ginzberg se teorieë, asook beginsels uit die Leerteorie, Besluitnemingsteorie en Rokeach se waardeteorie, dien as basis vir hulle model. Bandura se konsepte van rolmodellering en selfbevoegdheid en die algemene sisteemteorie van Holloway vorm die teoretiese grondslae vir die opleidingsprogram (Brand 1999:1).

Die fokus van hierdie instansie het onlangs (1999) verskuif van individuele beroepsvoorligting na groepsberoepsvoorligting wat in die vorm van werkwinkels aangebied word.

Dienste wat aangebied word sluit in:

- Loopbaanontwikkelingsvoorligting waar realistiese loopbaanverwante keuses (insluitende vak- en kursuskeuse) volgens Holland, Super en Ginzburg, gesien word as deel van die totale ontwikkelingsproses van die individu.
- Fasette van lewensvaardigheidsontwikkeling waarbinne 'n psigo-opleidingsmodel en 'n holistiese gesondheidsmodel van Beck en Ellis in die leerproses beklemtoon word. Eienskappe wat veranderbaar is volgens Seligman se teorie oor *learned optimism/helplessness* is hier van belang.
- Fasette van psigoterapeutiese hulpverlening, naamlik die bevordering van selfaktualisering, regstelling van foutiewe denkprosesse volgens die beginsels van die kognitiewe sielkunde, bevordering van insig in die sin en betekenis van die lewe (eksistensiële benadering) en die generering van opsies en alternatiewe (realiteitsbenadering en die neuro-linguistiese benadering), vorm deel van hierdie instansie se benadering tot voorligting.

3.1.7 Universiteit van Port Elizabeth

Volgens die inligting wat van hierdie universiteit ontvang is, word gebruik gemaak van 'n eklektiese model wat 'n sterk element van die ontwikkelingsbandering tot beroepsvoorligting insluit. Die werk van Donald Super is 'n sentrale fokuspunt in hul model maar die werk van Mark Savickas en Bandura oor selfbevoegdheid hou nuwe en verkenbare moontlikhede in (De Jager 1999:1).

Daar word van die volgende psigometriese instrumente gebruik gemaak in hierdie model: *Die Loopbaanontwikkelingsvraelys (LOV)*; *Die Lewensrolvraelys (LRV)* en *Die Waardeskaal (WS)*. *Die Selfondersoekvraelys (SOV)* van Holland word ook as belangstellingsvraelys aangewend (De Jager 1999:1).

Hierdie instansie ervaar dat die praktyk van beroepsvoorligting agterbly van die teorie, en dat navorsingsbevindinge nie geoperasionaliseer word nie (De Jager 1999:1).

3.1.8 Universiteit van Suid-Afrika

Die Universiteit van Suid-Afrika maak nie van 'n duidelik gedefinieerde beroepsvoorligtingsmodel gebruik nie. Die Buro vir Studentevoorligting en Ontwikkeling (BSVO) het 'n struktuur met 'n bepaalde fokus wat die voorligtingsbedrywighede by hierdie instansie rig (van Schoor 1999:1).

Die strategie waarvolgens die BSVO voorligting bied, is daarop gerig om studente te help om die nodige vaardighede en kennis te bekom sodat hulle gehelp kan word om aan te pas by die akademiese kurrikulum en by die loopbaanomgewing waarheen hulle onderweg is (Van Schoor 1999:1).

Voorligting word op 'n een tot een basis, telefonies of deur die internet gedoen. Die filosofie van hierdie instansie is egter om op makrostrukturele vlak betrokke te wees by 'n geïntegreerde voorligtingsprogram waarby alle studente baat (van Schoor).

3.2 Plaaslike Teknikons

3.2.1 Natal Teknikon

Natal Teknikon maak gebruik van beide die individuele en groepbenadering tot voorligting. Elke beroepsvoorligter by hierdie instansie volg sy/haar eie benadering tot voorligting aangesien daar geen formele beleid of riglyne bestaan wat 'n besondere model voorstaan nie (Munro 1999:1-4).

Vanuit die inligting wat verskaf is, blyk dit egter of teoretiese benaderings soos Holland se teorie en die Myers-Briggsteorie van tipes gebruik word. Dit blyk verder dat beroepsvoorligting op individuele vlak 'n proses van berading is wat nie noodwendig psigometriese toetsing impliseer nie. 'n Verpersoonlikte toetsbattery word vir elke kliënt beplan in ooreenstemming met die kliënt se behoeftes (Munro 1999:1-4).

Dié Technikon maak verder ook gebruik van groepintervensie wat hulle die *Career Decision Making Programme* noem en ten doel het om Graad 11- en 12-leerders binne groepverband te fasiliteer sodat hulle beroepsbesluite kan neem. Die klem word daarop geplaas dat die kliënt self moet besluit en dat die rol van die voorligter (om te luister, te reflekteer, opsies te verhelder, selfeksplorاسie aan te moedig en leerders tot relevante hulpbronne te rig), baie duidelik gestel moet word.

Psigometriese toetse wat in hierdie proses ingesluit kan word sluit in:

Campbell Interest and Skill Survey (ISS).

Self Directed Search (SDS)

Jackson Vocational Interest Survey (JVIS).

Myers-Briggs Type Indicator (MBTI).

16 Personality Factor (16PF).

Career Maturity Inventory (CMI).

Career Development Questionnaire (CDQ).

Die resultate wat op grond van psigometriese toetse bekom word, word eers met die kliënt uitgeklaar om te bevestig of die kliënt daarmee saamstem en word nooit op die kliënt afgedwing nie (Munro 1999:1-4).

3.2.2 Technikon Northern Gauteng

Die model wat deur hierdie technikon gebruik word, het oor die jare volgens die besondere behoeftes van die technikon tot stand gekom. Hierdie instansie beskou beroepsvoorligting as 'n proses waardeur inligting aan individue gegee word ten einde hulle te help met besluitneming oor beroepe. Voorligting word verder beskou as die professionele intervensie in die persoonlike lewe van 'n individu of groep individue op aanvraag, ten einde hulle te help met verantwoordelike loopbaanbesluite (Pienaar 1999:1-2).

Verskeie tegnieke soos psigometriese evaluasie, onderhoudvoering, psigoterapie of verwysing word, afhangend van die kliënte se behoeftes, in die voorligtingsproses aangewend.

Projekte wat deur hierdie instansie gebruik word om voorligting aan groot groepe studente te verskaf, sluit in:

- Aktiewe portuurvoorligtingsprogramme. Geselekteerde studente word opgelei in kommunikasie- en voorligtingsvaardighede.
- Artikels oor relevante en belangrike onderwerpe word geskryf, wat dan aan studente versprei word.
- Seminare en konferensies word oor aktuele onderwerpe gehou.
- Lewensvaardighede word akademies onderrig en is 'n verpligte nie-eksamenvak vir alle oorbruggingskursusse.

3.2.3 Technikon Witwatersrand

Na aanleiding van inligting wat van hierdie instansie ontvang is blyk die benadering primêr eklekties te wees. Geen aanduiding van die verskillende teorieë wat tot hierdie benadering bydra, word gegee nie (Becker 1999:1).

3.2.4 Kaapse Technikon

Elke voorligter (gekwalfiseerde voorligtingsielkundiges) by die Kaapse Technikon maak van sy/haar eie model vir beroepsvoorligting gebruik. Dit wil voorkom of daar algemeen gebruik gemaak word van 'n kombinasie van Holland en Super se modelle. Voorligting geskied sowel individueel as binne groepverband aan leerders uit agtergeblewe gemeenskappe (Smit 1999:1-7).

Elke voorligter stel sy/haar eie toetsbattery saam. Psigometriese toetse wat algemeen gebruik word sluit in:

- *Die Sestienpersoonlikheidsfaktorvraelys (16 PF)*
- *Myers-Briggs Type Inventory (MBTI)*
- *Rothwell-Miller Belangstellingsvraelys*
- *Waardeskaal (WS)*
- *Selfondersoekvraelys (SOV)*
- *Die Hoërskoolpersoonlikheidsvraelys (HSPV)*
- *Die Senior Aanlegtoetse (SAT) Toets1, 5 en8*

Intervensie binne groepsverband aan agtergeblewe gemeenskappe vind hoofsaaklik aan die hand van Holland se heksagoonmodel plaas.

3.2.5 Technikon Pretoria

Die Technikon Pretoria maak tans gebruik van 'n gerekenariseerde voorligtingsmodel wat, na afloop van 'n navorsingsprojek in 1996, spesifiek vir hierdie instansie se behoeftes ontwerp is (Van Heerden 1999:1).

Hierdie model bevat teoretiese elemente van die volgende modelle:

- Maslow se behoeftehiërargiemodel.
- Holland se beroepstipologiemodel.
- Super se selfkonsep-ontwikkelingsmodel.

- 'n Beroepsoriënteringpedagogiese benadering.

Benewens hierdie modelle word enkele benaderings in voorligting ook by hierdie instansie in ag geneem, naamlik:

- Die tradisionele benadering.
- Ontwikkelingsbenadering.
- Onderrig-leerbenadering.
- Akademiese ondersteuningsbenadering.

Die voorligtingsdiens van die Technikon Pretoria fokus op beroeps- en persoonlike voorligting deur opgeleide personeel en 'n gerekenariseerde psigometriese diens. Persoonverkenning word gedoen deur die inskakeling van beskikbare gerekenariseerde psigometriese media wat hoofsaaklik uit die SIGMUND-program bestaan. Verkenning van beroepe word gedoen deur die gebruik van beroepsinligtingsbassisse soos die MENTOR-program.

Interaktiewe selfwerkmodules word aangewend om studente tot selfverkenning en selforiëntering te begelei. Daar word ook gebruik gemaak van portuurvoorligtingsprogramme om studente in koshuise by te staan. Lewensvaardighede wat onderrig word deur studentevoorligters en studente- adviseurs sluit in:

Streshantering

Selfmotivering

Selfbeeldbewustheid en -verbetering

Kommunikasiestyle

Interpersoonlike verhoudings

Konflikhantering

Selfgeldende gedrag

Opstel van 'n *curriculum vitae*

3.2.6 Technikon Vrystaat

Die Technikon Vrystaat maak gebruik van 'n eklektiese benadering tot voorligting waarin verskeie standpunte/vertrekpunte (wat nie vermeld word nie) geïntegreer word (Cronje 1999:1).

Die proses wat gevolg word sluit in:

Eerste konsultasie met die kliënt.

Psigometriese evaluasie na aanleiding van die eerste onderhoud (geen spesifieke toetse word vermeld nie).

Opvolgonderhoud om die uitslae van die psigometriese toetse te bespreek.

Integrasie van realiteite, byvoorbeeld werksgeleenthede en toelatingsvereistes.

Finale aanbevelings.

3.3 Internasionale Universiteite

3.3.1 Oxford University

Beroepsvoorligting aan dié universiteit is gebaseer op die model soos wat dit deur Ali en Graham (1993:1-46) beskryf word. Die teoretiese onderbou van hierdie model vir beroepsvoorligting steun op teorieë van voorligting en berading. Die benadering fokus op persoonlike groei en die ontwikkeling van individue aan die hand van Carl Rogers se persoonsgesentreerde benadering.

Die modelle wat vir onderhoudvoering tydens die beroepsvoorligtingsonderhoud voorgestaan word sluit in:

- Carkhuff se twee-fase model.
- Egan se drie-fase model (Ali & Graham 1996:29).

Die beroepsvoorligtings- en sosiale teorieë wat volgens Ali en Graham (1996:30) in ag geneem moet word sluit in:

- Super se teorie oor lewensfases.

- Adams, Hayes en Hopson se aannames oor die transformasieproses in lewensgebeure.
- Eric Berne se model van transaksionele analise wat familie-invloed op individue se keuses illustreer.
- Erik Erikson se teorie oor psigo-sosiale ontwikkeling om die invloed wat portuurgroep uitoefen op beroepskeuse te verreken.
- Die sosiale leerteorie van Bandura wat aanvoer dat die mees waarskynlike uitkoms van 'n individu se beroepskeuse bepaal word deur die gedrag van persone waarmee daardie individu identifiseer. Só sal vrouens eerder beroepe beoefen wat deur ander vrouens beoefen word.
- Roberts se beroepsgeleenthede struktuurteorie. Hierdie teorie veronderstel dat die meeste persone beroepskeuses maak op grond van faktore buite hulself soos sosiale klas, opvoedingsgeleenthede, die huidige posisie van die arbeidsmark en ekonomiese duiders soos die eis op aanvraag en voorsiening.
- Law se gemeenskapsinteraksie-teorie. Die gemeenskap stel 'n standaard met betrekking tot die sosiale interaksie wat die individu kan motiveer om 'n bepaalde keuse uit te oefen (Ali & Graham 1993:30-43).

Voorligting wat deur die voorligtingsdiens by Oxford University gedoen word, word beskou as 'n selfhelpdiens wat veral gerig word deur die gebruik van selfhelpinstrumente (Butler 1999:1-128). Dié universiteit het 'n selfhelpinstrument ontwerp in die vorm van 'n gids wat inligting bied aangaande:

Beroepsgeleenthede

Beplanning van 'n beroep en aksiestappe wat geneem kan word

Vryetydbesteding

Werkseleenthede in ander lande

Verdere studie

Hoe om aansoek te doen vir 'n werk

Onderhoudvaardighede

Hoe om struikelblokke wat beroepskeuse kan verhinder te oorkom

Inligting oor werkgewers

Besluitneming

Daar word verder ook voorligting gedoen deur brosjures, video-opnames, toesprake, opleidingsessies en deur middel van die internet (makrostruktureel). Daar word ook 'n een tot een (mikrostrukturele vlak) voorligtingsdiens aangebied vir individue wat na afloop van die selfhelpproses steeds bepaalde probleme ten aansien van beroepsvoorligting ervaar.

3.3.2 Vrije Universiteit van Brussel

Inligting wat vanaf hierdie instansie ontvang is dui aan dat die benadering tot beroepsvoorligting wat aan hierdie universiteit gevolg word, reeds in 'n reeks publikasies beskikbaar is. Hierdie publikasies is in die vorm van verslae oor beroepsvoorligting.

Die verslae staan onderskeidelik bekend as *Synthesis reports produced for the New Skills Project* wat 'n samevatting is van die verslae oor beroepsvoorligting in die Europese Unielande, en *Country reports produced for the New Skills Project* wat die verslae onderskeidelik van Oostenryk, België, Denemarke, Finland, Frankryk, Duitsland, Griekeland, Ierland, Italië, Luxemborg, Nederland, Portugal, Spanje, Swede en Brittanje bevat.

Die sintese verslag is aangevra. Ná verskeie e-pos en faksimilee-boodskappe kon dit egter nie bekom word om tot hierdie studie toegevoeg te word nie.

4 OPSOMMING VAN DIE INLIGTING

'n Opsomming van die inligting wat van die onderskeie instansies ontvang is kan soos volg uiteengesit word:

Tabel 4.5 'n Opsomming van die inligting wat van die onderskeie instansies ontvang is

Benaderings en tegnieke	Instansies
Eklektiese benadering	8
Postmodernistiese benadering	1
Psigometriese toetse	9
Makrostrukturele vlak intervensie	8
Mikrostrukturele vlak intervensie	9
Makro- en mikrostrukturele vlak intervensie	6
Voorligting is 'n proses van berading	2
Gerekenariseerde toetse en hulpmiddels	3
Internet as middel tot voorligting	2
Selfhelpinstrumente	2
Die voorligter is 'n fasiliteerder	1
Elke voorligter gebruik sy/haar eie diskresie in die keuse van 'n model vir voorligting	4

5 SAMEVATTING

Vanuit 'n deurskouing van die inligting wat van die onderskeie instansies ontvang is, het aan die lig gekom dat daar wel 'n bewustheid heers oor die veranderende omstandighede wat die terrein van die beroepsvoorligting raak. Daar is 'n beweging na die aanpassing van beroepsvoorligtingstegnieke om 'n steeds groter wordende groep leerders te akkommodeer en om makrostrukturele intervensieprogramme daar te stel wat die behoeftes van die massas sal bevredig.

'n Groter bewustheid van die postmoderne konteks waarbinne die Suid-Afrikaanse gemeenskap hul bevind, blyk egter 'n leemte te wees. Vanuit die inligting wat bekom is blyk dit dat slegs enkele instansies die invloed wat die postmoderne beweging op die terrein van die beroepsvoorligting uitoefen, verreken in hul benadering tot voorligting.

In hoofstuk 5 sal daar gepoog word om beroepsvoorligting binne 'n postmoderne Suid-Afrikaanse konteks te plaas, ten einde 'n potensiële model aan die hand waarvan beroepsvoorligting binne 'n postmodernistiese konteks kan voltrek, te ontwerp.